

ŠVIESTA

LIEPA - RUGPIŪTIS - RUGSĖJIS, 1950

No. 3

Lietuvos universiteto Vilniuje
pagrindiniai rūmai.

“ŠVIESA”

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, published by American Lithuanian Workers
Literary Society, 110-12 Atlantic Ave., Richmond Hill 19, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba, J. Gasiunas.

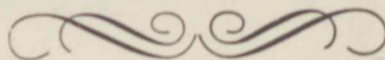
Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription rates: \$1.00 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York under the Act of March 3, 1879

TURINYS

Mūsų žingsniai. Eilėraštis. STASYS JASILIONIS	75
Taikos, taikos — visi mes trokštam. Eilėraštis. JONAS KAŠKAITIS	76
35-ry metų sukakties proga. A. BIMBA	77
Nutilo liaudies vityrys. Eilėraštis. A. ŽVAIGAS	85
L. L. D. — mūsų pažangos švyturys. JONAS KAŠKAITIS	86
Mūsų daina. Eilėraštis. J. ANDRIUSKEVIČIUS	88
Kalabrijos žemė. Eilėraštis. R. BARANIKAS	88
Kristijonas Donelaitis ir jo kūryba. DR. ANTANAS PETRIKA	89
Lietuvos kultūros suklestėjimas. JONAS BUČAS	94
Rytojus. Eilėraštis. ALEKSYŠ CHURGINAS	95
Rabino viltis prieš saulėleidį. VILLIERS de L'SLE ADAM	96
Dominikas Lekavičius. JŪSŪ DRAUGAS	98
Ižymioji lietuvių tautos poetė. JONAS ŠIMKUS	99
Kovotojas, mąstytojas, revoliucionierius. L. TIMOFIEJEVAS	101
Knygininkas. J. DOVIDAITIS	104
Ant Nemuno. Eilėraštis. VLADAS GRYBAS	108
Nykus motyvas. Eil. AUDRA AUDRONIS	108
Meilė. Eil. JUOŽAS MACEVIČIUS	108

ŠVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 110-12 Atlantic Ave., Richmond Hill 19, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba, J. Gasiūnas. Atsakomąsias redaktorius: A. Bimba.

No. 3   Liepa-Rugpiūtis-Rugsėjis (July-August-September), 1950   Metai XVII

Jau laužant šį Šviesos numerį gavome liūdną pranešimą, kad liepos 30 d. pasimirė mūsų įžymusis poetas-dainius Stasys Jasilionis. Tik kitam Šviesos numeryje galėsime patiekti biografinių bruožų iš šio pažangiųjų lietuvių tauraus rašytojo gyvenimo ir apibūdinti jo kūrybą. Žemiau telpas eilėraštis buvo poeto specialiai parašytas Lietuvių Literatūros Draugijos 35-rių metų jubiliejaus atžymėjimui ir paties autoriaus skaitytas jubiliejiniame Draugijos suvažiavime šių metų liepos 1 dieną.

MŪSŲ ŽINGSNIAI

STASYS JASILIONIS

I.

Kai Europoj karo dūmai
Niaukė dangų, plėtė baimę,
Pažangus amerikietis
Kėlė mintį apie laimę.
Laimėn kelią jis vaizdavos
Per savišvietą ir kovą
Ir marksizmo mokslą ėmė
Už pastovųjį vadovą.

II.

Ėjo karas ne už tai, kad
Vargo pančius sudaužyti,
Bet kad turčiui plėsti rinką,
Verslininką mažą rytį.
Pažangus amerikietis
Ėmė skleisti supratimą,
Kas iš karo naudą turi,
Kokią karas auką ima.

III.

O aiškiau kad pasakyti,
Kas iš ko ir kaip turtėja,—

Draugija Literatūros
Tuoj knygas išleist pradėjo.
Dygo kuopos skaitmeningos,
Viltys gaubė naują narį,—
Jis žinojo, kur jis ėjo,
Jis žinojo, ką jis darė.

IV.

Augo kuopos, plito darbas,
Pažanga ryškėti ėmė,—
Greit pamatėm, ką pajėgia
Tūkstančiai pečių surėmę.
Ne vien tai, kad gauti knygą,
Ir ne tai, kad gaut žurnalą,—
Mūs nariai toliau dar siekė—
Ruošti piktui mirtį—galą.

V.

Džiaugsmas ėmė, kai pasuko
Lietuva į kelią naują,—
Kad be ponų ji gyvens jau,
Ir sutvirtins savo kraują.

Liūdom vēl, kai naujas karas
Griovē visa, kas žydėjo,
Bet gi viltys vis plasnojo,
Naują pergale žadėjo.

VI.

Pergalėj iš naujo džiugom,
Ranką tiesēm tėvų žemei.
Nūdien ji žiedais jau kaišos,
Rytas gražią dieną lemia.
Gaunam draugiškąjį žodį,
Kurs drąsa mumis apgaubia,—
Kas prieš tiesą nori eiti—
Te sau rėkia, te sau baubia.

VII.

Draugija Literatūros,
Sumanyta L. Prūseikos,
Išaknijusi į liaudį,
Ir šiandieną tvirtai laikos.
Leidžia ji kasmet po knyga,
Leidžia puikųjį žurnalą,—

Tegul sklysta supratimas,
Kurs paruoštų piktui galą!

VIII.

Trisdešimt ir penki metai—
Darbas nuolatos pirmėja,—
Nesulaikė klaikios naktys,
Nepalauš nei audrų vėjas.
Spausk, drauguži, draugui ranką,
Džiaukis tuo, kas padaryta,—
Tegul bendros jėgos kuria
Lauktą, skaitų laimės rytą!

IX.

Piktos jėgos, lyg prieš galą,
Ruošia, pina karą naują,—
Vėl draskyti, griauti grožį,
Vėl iš naujo lieti kraują.
Bet užteks jau! Reikalaukim
Kad taika įsigalėtų,—
Kas gražaus pražydo žemėj,
Kad ilgai, ilgai žydėtų!

Taikos, taikos---visi mes trokštam!

JONAS KAŠKAITIS

Kur tik pasisuksi — vis apie karą girdis...
Pritvinko smegens, pritvinko mūsų širdys—
Nuo tų atrių, baisių karinių propagandų...
Aptilo, stebisi — ir daug kas nusigando...

Įkiro tie baubai, daėdė šaltas karas...
Iš tikro, kasgi čia, broliukai? Kas čia daros?
Kurlink Amerika? Kas murdo "laisvės šalį"?
Kas vieškeliu taikos vairuot jos laimę gali?

Atsimenam — kadais' palikę savo kaimą,
Po laiko sūkuriais, po vandenyno baime,
Čia laisvės ieškom ir prieglaudos saugios.
Taip, dirbom, tiek ir tiek, prigijom pagalios...

Na, o dabar kur mūs' Amerika? Kur dingo
Saugumas ir taika — taika rami, didinga?
Taikos, visi taikos! Taikos visi mes trokštam—
Pasaulinės taikos—saugaus žmonijai bokšto!

Ir iš visų pasaulinių kraštų:
Iš klonių Afrikos karštų,

Iš kalnų Azijos žemyno,
Iš atsigriebusių kinų,
Iš lediniuotųjų šiaurių,
Iš stepių, prerijų sūrių,
Iš laisve žydinčių Tarybų,—
Iš miestų, kaimų ir sodybų—
Lakioja obalsis taikos,
Kaip griausmas, dunda nuolatos,
Ramios taikos galingas šūkis—
Stprus, vieningas, nesutrūkęs—
Ir muša vis vienan taškan:
"Taikos! Taikos! Taikos—ir gan!"
"Šalin tos bombos pragarinės!
Grūmonės karo nuolatinės!"
Kas valanda jis vis platyn—
Tas šūkis griaudžia vis smarkyn:
"Gana karų! Gana to kraujo!
Gyvent mes trokštam vėl iš naujo!
Gyvent ir dirbt ramiai, saugiai,—
Težydi mum taikos rugiai!"

1950, birželis.

35-rių metų sukakties proga

(Iš pranešimo Lietuvių Literatūros Draugijos suvažiavimui, 1950 m. liepos 1 d.,
Richmond Hill, N. Y.)

A. BIMBA

Šis mūsų Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugijos suvažiavimas yra istorinis. Istorinis tuo, jog Draugijai sukako trisdešimt penki metai. Tai gana ilgas metų laikotarpis. Ir tai ne šiaip sau "ramaus" gyvenimo laikotarpis, bet toks laikotarpis, kuriam lygaus nėra buvę visam žmonijos gyvenime. Kuris gi kitas visam žmonijos gyvenime laikotarpis atsižymėjo tokiais milžiniškais, galingais, baisiais, žiauriais ir garbingais socialiniais sąjudžiais, kokius mes, dauguma čia dalyvaujančių, pergyvenome ir net aktyviškai dalyvavome? Kuris gi kitas laikotarpis matė tokius du baidius ir žiauriu karu, ir tokias dvi milžiniškas revoliucijas—proletarinę rusų revoliuciją ir demokratinę kinų revoliuciją?

Visuose šiuose pasaulį sukrečiančiuose įvykiuose mūsų Literatūros Draugija vaidino svarbų, nors, aišku, apribotą, vaidmenį.

Bet šis mūsų suvažiavimas yra istorinis dar ir tuomi, kad jis įvyksta gal niekuomet visoje istorijoje nematyto tarptautinių santykių įtempimo ir įkarščio laikotarpyje, pačioje audroje "šaltojo karo," kuris bile kada, jeigu nebus suvaldyti naujo karo kurstytojai, gali pavirsti karštu pasauliniu *atominiu* karu. Niekas neatsimena, jokia istorija nėra užrekor-davus tokio masinio ginklavimosi, tokio atviro, ciniško ir įsiutusio kurstymo tautų prieš tautas, žmonių prieš žmones, kraštų prieš kraštus, koku šiandien pasižymi kapitalistinis pasaulis. Saugu šiandien garsiai kalbėti, plačiai agituoti, atvirai, mintis reikšti tik tam, kuris visa burna, atsisveikinęs su sąžine, gali kalbėti už naują karą, už sunaikinimą atominiais ginklais ištisų kraštų ir tautų. "

Šis momentas tikrai istorinis. Visa žmonija vėl pristumta prie pat bedugnės kranto. Jau liejasi kraujas. Mūsų šalis jau kariauja. Mūsų karo jėgos jau sėja naikinimą ir mirtį ant Korejos.

Mūsų šalies Konstitucija sako, kad tik Kongresas gali paskelbti karą. Bet vyriausybė Kongreso neatsiklausė, Konstitucijos nepaisė. Vieno prezidento įsakymu ir patvarkymu pradėtas karas. Kariaujame be Kongreso nutarimo. Kariaujame be oficialaus karo paskelbimo.

Ir štai mes susirenkame, iš arti ir iš toli, pasidalinti mintimis, apsvarstyti Draugijos reikalus, pridėti savo balsą prie vis galingėjančio liaudies balso prieš naujus žmonijai ir civilizacijai pavojus. Susirenkame pasikalbėti apie tai, kaip ir ką veiksime toliau, paieškoti būdų ir galimybių šią savo kultūros ir apšvietos organizaciją pakelti dar aukščiau tiek kokybe, tiek kiekybe. Darbas svarbus ir atsakingas. Tikiu, jog mes savo pareigą, mums pavestą tūkstančių Draugijos narių, atliksime su tikru nuoširdumu ir didžiausiu pasiryžimu.

MŪSŲ DRAUGIJOS VAIDMUO

Be galo svarbu ir įdomu pažvelgti į mūsų Draugijos turtingą ir garbingą praeitį. Koks milžiniškas prakilnaus darbo baras tapo išvartytas per šiuos trisdešimt penkeris metus! Kai mes sakome, kad šiandien negalima įsivaizduoti Amerikos lietuvių pažangiosios visuomenės be Lietuvių Literatūros Draugijos, mes nei kiek neperdedame, mes nesakome tik todėl, kad pasidžiaugti ir pasididžiuoti. Išimk iš bile kurios kolonijos LLD kuopą, ir kas bepaliks iš pažangaus lietuviško judėjimo? Arba paimk koloniją, kurioje mūsų Draugijos kuopos niekuomet nebuvo, arba kurioje kuopa numirus. Ką joje rasi? Apie kokią lietuvių veiklą ten girdėsi? Kur ten lietuviški parengimai, kur iš ten aukos įvairiausiems visuomeniškiems reikalams? Ten nieko nematysi, iš ten nieko negirdėsi apie veiklą, iš ten nieko negausi jokiam, kad ir prakilniausiam, reikalui.

Ar kas nors šiandien galėtų įsivaizduoti tokią plačią, galingą pažangiųjų lietuvių spaudą, jeigu nebūtų buvę plačios, visą šalį apimančios Lietuvių Literatūros Draugijos? Kas organizaciniai rūpintųsi išlaikymu mūsų dienraščių, jeigu neturėtume mūsų Draugijos kuopų ir apskričių? Negalima įsivaizduoti. Dienraščių išlaikymas neįmanomas.

Ir tai ne tik šiandien susidariusi padėtis. Visa paskutinių trisdešimt penkių metų viso Amerikos lietuvių pažangaus sąjudžio istorija kietai susieta su Literatūros Draugijos gyvavimu ir veikla.

Mes kalbame apie Amerikos (Jungtinių Valstybių ir Kanados) lietuvius. Betgi Literatūros Draugijos vaidmuo ir visos lietuvių tautos sunkiose kovose už išsilaisvinimą buvo labai svarbus. Kai po didžiosios proletarinės revoliucijos Lietuva pateko į lietuviškos ponijos — buožių, buržuazijos, klerikalų ir fašistų rankas, prasidėjo Lietuvos žmonių erškėčiuotas kelias. Engė juos savi parazitai, plėšė juos užsieninės kapitalistinės ryklės. Kiekvienas geresnės duonos kąsnelis, taip sunkiai Lietuvos darbininko ir valstiečio uždirbtas, atitekdavo dykaduoniams ir išnaudotojams. Geriausi, drąsiausi Lietuvos sūnus merdėjo kalėjimuose.

Tuo laikotarpiu Amerikos lietuvių parama Lietuvos žmonėms buvo labai didelė. Ji pasireiškė visokiomis formomis: Nuo platinimo Lietuvos draugų išleistos literatūros Amerikoje supažindinimui Amerikos lietuvių su jų kovomis ir problemomis, iki rinkimo ir siuntimo aukų jų kovų vedimui ir vystymui. Ir beveik visi tie darbai buvo sudėti ant mūsų Draugijos pečių.

Nemenką vaidmenį lietuvių tautos kovose už laisvę suvaidino ir mūsų Draugijos išleistos knygos. Net baisiausio smetoninės pavietrės siautėjimo teroro laikais mūsų knygos pasiekdavo Lietuvos žmones, bent jau jos inteligentią, ir stiprindavo jų kovos dvasią.

Pagaliau užėjo Antras pasaulinis karas ir prasidėjo kruvinoji vokiška Lietuvos okupacija. Arba po karo, kai Lietuvai teko taip sunkiai keltis iš karo griuvėsių, užsigydyti karo padarytas žaizdas. Kas kitas taip rūpinosi ir tiek dirbo dėl suteikimo lietuvių tautai paramos šiuo sunkiu laikotarpiu, kaip Amerikos Lietuvių Literatūros Draugija? Tikėkite manimi, Lietuvos liaudis v e r t i n o l a -

b a i a u k š t a i m ū s ū s u t e i k t a paramą, ji buvo labai dėkinga Amerikos lietuviams už ištiesimą jai paramos rankos tuo neapsakomai sunkiu jos gyvenimo laikotarpiu. Aišku, kad mūsų medžiaginė parama nebuvo lemiamasis faktorius Lietuvos pokariui laikotarpyje, — toli gražu nuo to, ji buvo tik lašas vandens į jūrą, bet mūsų paramos moralinė reikšmė buvo labai didelė. Tai buvo padrašinimas ir paskatinimas Lietuvos žmonėms keltis iš karo griuvėsių ir drąsiais, dideliais žingsniais žygiuoti pirmyn į naująjį gyvenimą.

LAPAS IŠ MŪSŲ DRAUGIJOS ISTORIJS

Nors minutei kitai nuskriskime mintimis atgal į 1915 metus, kai mūsų Draugija buvo suorganizuota. Iš vienos pusės, tai buvo labai rustus ir baisus laikotarpis. Visa Europa degė Pirmojo pasaulinio karo liepsna. Niekada pirmiau žmonija nebuvo mačiusi tokių masinių žudynių, kokios siautėjo Europoje. Kas mus, susipratusius darbininkus, tų laikų socialistus, labiausia slėgė ir kankino tai faktas, kad tiek daug žadėjusi žmonijai, tiek daug brangių vilčių sukūrusi mūsų širdyse pasaulio socialdemokratija išdavė savo principus, išdavė darbininkų klasės interesus ir nuėjo tarnauti savo tautinei buržuazijai. Kaip šiandien atsimentu, kaip tas slėgiančias veikė mus, eilinius socialistus.

Be to, 1915 metais jau buvo aišku, jog ir Jungtinės Valstybės išitrauks į karą. Dangus jau buvo tamsiai apsiniaukęs. Tas mums nedavė ramybės. Desperatiškai kovojome prieš karo pavojų. Dar galima pridurti, kad 1915 m. Amerikos dirbančiuosius smaugė ekonominė krizė: didelis nedarbas siautėjo visoje šalyje.

Iš kitos pusės, tūkstančiai ir tūkstančiai mūsų buvome dar tik pribuvę iš Lietuvos. Lietuviai, taip sakant, užplūdo visas sunkiasias pramonės, visus industrinius centrus. Nuo Milwaukės ir Chicagos, per Detroitą, Clevelandą ir Pittsburghą, iki Bostono ir Rumford, Me., nebuvo tokio didesnio miesto, nebuvo tokios didesnės pramoninės įmonės bei kasyklos, kur nebūtų sunkiai dirbę ir prakaitą lieję būriais nauji pribuvę lietuviai, — palyginti dar jauni vyrai ir moterys. Atsimenate tuos istorinius laikus. Atsimenate, kiek mu-

myse buvo energijos, ryžto ir ištvermės. Atsimenate, kaip aukštai mes stiebėmėsi, kaip toli mes siekėme. Atrodė, kad visą žemę mes pajudinsime. Atrodė, kad nesiranda tokio užmojo, kurio mes atsisakytume.

Bet mes buvome bemoksliai, visiškai "žaliukai," tikri "grynoriai." Ne visi net pavardę mokėjome žmoniškai pasirašyti. Ne visi net spausdintą žodį mokėjome gerai paskaityti ir suprasti. Valstiečių sūnūs ir dukros patekome į aukštai pakilusį kapitalistinį kraštą. Tapome sublokšti į pačias amerikinio gyvenimo ir darbo padugnes. Milžiniškos daugumos sielą ir protą tebeturėjo sukaustęs religinis fanatizmas. Dažnai laisvam vyrui, o dar labiau, laisvai moteriai, būdavo nelengva gauti "burdą."

Tai nemalonu prisiminti, bet reikia prisiminti, nes šios istorijos žinojimas dar aukščiau mūsų akyse pakelia didvyriškumą ir išmintį tų draugų, tų lietuvių, eilinių darbininkų ir mažos saujelės inteligentų, kurie nenusilenkė prieš jokių sunkumus, neišsigando jokių pavojų, bet šilta ranka ėmėsi darbo kurti laisvą spaudą, organizuoti laisvas darbininkiškas organizacijas. Juo aukščiau, man atrodo, mūsų akyse turi pakilti drąsa ir išmintis tų draugų, kurie 1915 metais, tokiose sąlygose, sugalvojo įkurti Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugiją. Vyriausiu to garbingo žygio iniciatoriumi buvo mūsų senas, nenuilstantis veikėjas, literatas, laikraštininkas, agitatorius ir propagandistas Leonas Prūseika.

Iš gilumos širdies visi mes veliname Leonui dar ilgus metus gyventi, dar daug darbo įdėti į puoselėjimą tų idėjų ir idealų, kuriais mūsų Draugija tapo 1915 metais pagrįsta.

PASITIKĖJIMAS BEMOKSLĖMIS DARBO MASĖMIS

Juo daugiau aš mąstau apie šį laikotarpį ir idėją organizuoti Literatūros Draugiją, tuo šilčiau darosi sieloje.

Tik pagalvokime: Literatūros Draugija leidimui ir platinimui lietuviškos knygos! Draugija ne iš turčių ir ilgus metus mokyklos suolus trynusių žmonių, bet iš darbo žmonių, iš dar tik prieš metus kitus buvusių valstiečių vaikais, bemokslų, milžiniška dauguma kurių vos tik gali druską paskaityti, patekusių

į svetimą kraštą, sugrustų į sunkiausius ir mažiausia apmokamus darbus! Jie stos į tokią Draugiją? Jie mokės duoklę? Jie skaitys knygą? Jie platins knygą? Tikite stebūklų?

Ištiesų ir buvo tikėta stebūklų. Bet tas stebūklas virto skaisčia tikrove. Visa paslaptis, visas "stebūklas" buvo pasitikėjime darbo masėmis, pasitikėjime lietuvių darbininku ir darbininke. Lietuvis mainierys, lietuvis plieno darbininkas, rubsiuvis ir batsiuvis, lietuvaite nuo siuvamosios ir iš virtuvės, jauna žmona ir motina, išgirs mūsų balsą, supras mūsų tikslus ir idealą, pažins mus, ieškos šviesos ir tiesos, — štai supratimas, kuriuo apsiginklavus buvo įkurta Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija.

Kaip gimė mintis tokią draugiją kurti? Trejetas metų pirmiau (1912 m.) buvo suorganizuota siaura L.S.S. vadovybėje knygoms leisti bendrovė "Darbas." Ji susidėjo iš šerinkų. Šėras buvo penki doleriai. Bet bendrovė nieko nenuveikė. 1915 metų sausio 26 dienos Laisvėje skaitome, kad "Ligi šiol... Darbas negalėjo išleisti jokios knygos, nors pinigiskas išteklius ir pavelija tai padaryti.

"Neperseniai New Yorke įvyko kelių žymesnių draugų pasikalbėjimas reikale Darbo perorganizavimo į prieinamesnę draugiją. Ligi šiol kiekvienas 'Darbo' narys turėjo pirkti bent vieną šėrą (5 dol.), dabar manoma padaryti metinė mokestis ir tuo atverti į 'Darbą' kelią platesnėms minioms. Visi dalyvavusieji tame pasikalbėjime sutiko, kad reikia pertvarkyti 'Darbas'. Nuomonių skirtumas apsiereiškė tik tuomet, kada imtasi svarstyti apie naujus organizacijos pamatus."

Toliau sakoma, kad vasario 6 dieną įvyks platesnis susirinkimas to reikalo aptarimui.

Bet iš tų pastangų, matyt, niekas neišėjo. Daug vėliau, jau įsikūrus naujai organizacijai, Laisvė rašė apie bendrovę "Darbas": "Tai buvo tikrų tikriausias gyvas nabašninkas. Pagaliau visuomenė į tą organizaciją pradėjo žiūrėti su pajuoka. 'Darbas' buvo netikusiai suorganizuotas, ant šėrų pamato. Šėras buvo penki doleriai. Suprantama, darbininkui žmogui tokia organizacija neprieinama... Šių metų pradžioje mėginta 'Darbą' perorganizuoti, bet ir iš to nieko neišėjo... Veiklesni nariai pamojo ranka ant draugijos" (Laisvė, 1915 m. rugpiūčio 27 d.). Taip ir

mirė miegojimo liga pirmosios pastangos toje pažangiečių lietuvių srityje. Reikėjo naujos organizacijos, ir kitais pamatais. Ji ir gimė.

Tų pačių metų rugpiūčio 13 dienos Laisvėje vietinėse žiniose užiname tokio turinio trumpą korespondenciją:

“Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija”

“Šį utarninką (vas. 10 d.) įvyko įsteigiamasis susirinkimas Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugijos. Susirinkusieji entuziastiškai sutiko planą įsteigti draugiją, kuri leis naudingus darbininkams raštus.

“Prie Draugijos tuojaus prisirašė 15 narių, kurie susispietė į 1 kuopą L.D.L.D. Kuopos valdybon išrinkta: A. Staniškis (pirm.) K. Liutkus (kasininku), K. Karpavičius (prot. sekr.), J. Valatka (fin. sekr.).

“Laikinon valdybon, kuri, tuo tarpu, ves draugijos organizavimo darbą, iėjo L. Pruseika (pirm.), J. Benesevičiūtė (raštininku) ir J. Dainius (kasininku).

“Draugai, įstoję naujon organizacijon, pasizadėjo kuoenergiškiausia darbuotis. Metinė mokestis 75 centai. Įstojimo nėra. Gali prigulėti visi, kurie simpatizuoja draugijos tikslui, išėmus priešus oraganizuoto socialistiško judėjimo. Manoma, kad šią savaitę kituose miestuose įsikurs dar keturios kuopos.”

Steigiamasis susirinkimas priėmė rezoliuciją, kuri nustatė naujosios organizacijos pagrindus ir principinius siekimus. Kadangi tai labai svarbi rezoliucija, tai pasiklausykime jos ištisai. Rezoliucija skamba:

“Kadangi pastaruoju laiku vis labiau ne tik socialistiškų veikėjų tarpe, bet ir plačiose darbininkų miniose girdisi nusiskundimų balsai, kad lietuvių literatūroje nėra rimtesnių raštų, gvildenančių darbininkų klausimų;

“Kadangi tos knygų leidimo draugijos, kurios dabar gyvuoja, yra aiškiai anti-socialistškos arba leidžia tiktai penkcentines bei dešimtcentines brošiūrėles, kurios jokiū būdu negali duoti gilesnio išaiškinimo visuomeniškų klausimų;

“Kadangi kylant vis aštresnei ir principališkesnei kovai tarpe įvairių sluogsnių lietuvių visuomenėj — vis labiau atjaučiamas reikalingumas pravesti drūtesnį idėjinį pamatą, kuriuo galėtų pasiremti klasiniai susipratę darbininkai —

“Tai mes, steigėjai Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugijos, tariamės įsteigę tokią draugiją, kuri kaip tik gali patenkinti tuos gyvenimo ir darbininkų kovos iškeltus reikalavimus. Darbininkų Literatūros Draugija, įsteigta prieinamiausiais plačioms darbininkų minioms pamatais, mano remti visą savo veikimą tuo persitikrinimu, kad gera knyga yra vienas iš ištikimiausių vadovų iš kapitalistiškos gdynės skurdo į šviesų socializmo rytojų. Įsteigdami LDLD, mes manome pajėgsią sutraukti prie didžio apšvietos darbo ne vien socialistiškus darbininkus, bet ir tas dideles minias pritarėjų socializmo idėjai, kurie ligšiol, nėsant atsakančios draugijos, buvo iškrikę tokiose organizacijose, kurios ir savo pakraipa ir savo veikimo būdu nieko bendro su darbininkų reikalais neturėjo.

“Dėlei viso to, mes kviečiame draugus spiestis Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugijoje. Bendromis spėkomis mes atliksim didelį darbą ir priartinsime darbininkų išsiliuosavimo valandą.”

Rezoliucija buvo paskelbta tik už poros savaitių L. Pruseikos straipsnyje “Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija” (Laisvės, rugp. 24 d.). Savo pastaboje prie rezoliucijos Pruseika džiaugiasi: “Man rašant šiuos žodžius, jau įsikūrė keturios kuopos (60 narių). Manau, jog už 2-3 mėnesių turėsime kokius 500-600 narių. Tuomet insimės ir darbo — leisime knygas. Ką sakys priešai — tuščia to! Mes dirbsime savo darbą ir dirbsime jį, koordinuodami savo žingsnius su politiška organizacija lietuvių darbininkų šioje šalyje, su Lietuvių Socialistų Sąjunga.”

O visgi pradžia buvo labai kukli, ne tuoju pletesnės “socialistiškos darbininkų minios” pradėjo spiestis po LDLD vėliava. Pamatinė priežastis buvo tame, kad “politiškos organizacijos” tiek viršūnėse, tiek eiliniuose nariuose tuoju kilo minčių: Ar nepakenks Socialistų Sąjungai? Ar čia nebus pasimojimas politinę organizaciją pavaduoti kuo kitu? Ar nebus pasimota stoti į lenktynes dėl užkariavimo “socialistinių minių”?

Gyvenimas įrodė, kad tos abejonės nebuvo pagrįstos. Naujoji organizacija tikrai nuširdžiai stengėsi savo žingsnius koordinuoti su LSS. Pasirodė, kad abiem organizacijom dirvos užtenka, kad koordinuodamos savo žingsnius jos viena kitai tikrai padeda, tik

pagelbsti, kad LDDL vaidina tokį vaidmenį, kurio negali vaidinti jokia kita organizacija. Bet visoms abejonėms išnykti ėmė nemažai laiko.

Kilo plačios diskusijos. Diskusijos buvo karštos ir aštrios. Iš tų diskusijų paaiškėjo, kad tūli sąjungiečiai reikalauja, jog tokion knygom leisti organizacijon būtų priimami tikslai organizuoti socialistai, tikslai sąjungiečiai. Jie teigia, pasak Laisvės, "kad apšvietos darbe, leidžiant knygas, mums negali padėti pritarėjai. Jie tvirtina, kad tik 'sąjungiečiai' gali prisidėti prie to darbo, kitaip, girdi, draugija nuslysianti nuo tikrojo kelio" (L., 1915 m. spalį 12 d.).

Gerai, kad naujoji organizacija šį sektantini požiūrį atmetė. Kaip tik tas atidarė Draugijos duris plačiausioms pažangių lietuvių masėms. Jeigu tos durys būtų buvusios uždarytos, veikiausia ir ALDDL būtų pasilikus merdėti, nebūtų pakilus į tokias aukštumas, į kokias pakilo.

Kaip lėtai pačiuose socialistuose dilo nuomonių skirtumai Draugijos klausimu, parodo kad ir tas faktas, jog net už ketverto metų, Draugijos suvažiavime jos pirmininkas A. Petrika skundėsi: "Negalima užtylėti ir šio fakto, kad mūsų socialistiniai laikraščiai šiemet atsinešė šaltai į mūsų organizaciją. Per visus metus, apart Laisvės, kuri vieną kartą padarė kontrastą tarpe LDDL ir TMD, — jie nei žodžiu neužsiminė apie apkalbamąją organizaciją, tartum kad tai jiems būtų visai svetimas dalykas. Išrodo, lyg kad būtų susitarę vest kokį tai pasyvį ignoravimą. Juk juo daugiau vesime agitacijos už savo organizaciją, juo bus mums patiems geriau."

Visose tose pastangose, reikia pabrėžti, labai daug padėjo žymusis lietuvių tautos vadas ir veikėjas, Vincas Mickevičius-Kapsukas. Dar tebegyvendamas ir veikdamas Škotijoje laiškais amerikiečiams jis karštai pritarė Literatūros Draugijos idėjai. Kapsukas taipgi tvirtai laikėsi tos nuomonės, kad LLD turi būti plati, masinė organizacija, turi apimti ne tik socialistus, bet visus pažanguosius lietuvius.

Ryšyje su tuo, įdomus ir kitas klausimas. Tautininkų spauda pradėjo kaltinti naujosios organizacijos kūrėjus, kad jie esą pasimoję suduoti smūgį Tėvynės Mylėtojų Draugijai, jai pakenkti. Ir čia buvo užimta gera, teisinga pozicija. Skaitome: "Kamgi tokius tuščius

niekus pasakoti. Amerikoje yra minios lietuvių. Reikia tik agitacijos ir tuomet užteks pritarėjų ir vieniems ir kitiems. Mes nieko blogo nevelijam TMD ir neagituojam prieš ją. Nenorime todėl, kad ir prieš LDDL jie agituotų" (L., 1915 m. spalį 12 d.).

Naujosios organizacijos Centralinis Komitetas ėmėsi jam pavesto darbo nepaprasta energija. Tik apie mėnesiui prabėgus, rugsėjo 17 d. tų pačių metų, jau skaitome pranešimą, kad suorganizuota net keturiolika kuopų. Tos pačios dienos Laisvėje jau tapo paskelbtas Draugijos konstitucijos projektas. Skaitome:

LDDL TIKSLAS

1) *Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija stato savo tikslu leidimą tokių raštų, kurie keltų darbininkų miniose klasinė sąmonę, auklėtų darbininkuose socialistiškąjį susipratimą ir solidariškumą ir šiaip jau praplėstų jų žinojimo rybas įvairiose mokslo šakose. Leisdama knygų iš dailiosios literatūros ir įvairių mokslo šakų, ši draugija betgi labiausia rūpinsis leisti raštus, gvildenančius darbininkų klausimą visame jo apimtyje, bei raštus, rišančius mokslo socializmo teorijos ir praktikos klausimus.*

2) *LDDL ir šiaip jau visokiais būdais stengsis platinti darbininkišką apšvietą, rengdama prakalbas, literatūros vakarus, teatrus ir steigdama knygas.*

Svarbu pabrėžti, kad šie pamatiniai Draugijos tikslai tebėra mūsų Draugijos konstitucijoje ir šiandien. Per 35 metus jie nepaseno. Ir šiandien jie tebėra lygiai lietuviams darbininkams svarbūs ir naudingi.

Svarbu ir tas, kad Draugijos tvarkymosi sistema buvo pagrįsta demokratinio principu. Draugijos Centralinis Komitetas renkamas pačių narių visuotiniu balsavimu. Kuopos taip pat tvarkosi demokratiškai, patys nariai išrenka savo viršininkus. Tokia draugijos vidinė santvarka neleido Draugijai išsigimti, merdėti.

Vėliau draugija gražiai augo ir kuopomis ir nariais, taip augo, jog jos pirmajame suvažiavime, įvykusiame Brooklyne 1919 m. spalį mėnesį, sekretorius Kazys Steponavičius galėjo reportuoti, kad Draugija jau turi, su 1919 metų rugsėjo 1 dieną, net 5,860 narių. Po ketverto metų susiorganizavimo jos kuopos

pos jau gyvavo, skaitome tam pačiam sekretoriaus pranešime, ne tik beveik visose didesnėse lietuvių kolonijose Jungtinėse Valstybėse, bet ir Kanadoje ir net Argentinoje! 1919 metais Literatūros Draugija jau buvo tikrai masinė apšvietos ir kultūros lietuvių organizacija, didelis visų pasididžiavimas. Pilnai išsiplūdė jos iniciatorių troškimai. Visose kolonijose atsirado skaitlingi Draugijos rėmėjų, šalininkų ir patriotų būriai. Labai daugelis jų ir šiandien tebėra mūsų gretose ir tebesidarbuoja. Daugelio ankstyvųjų veikėjų nebesiranda gyvųjų tarpe. Jeigu mūsų Draugija išaugo į tokią masinę organizaciją, jeigu ji tiek daug veikė ir nuveikė per tuos trisdešimt penkis metus, tai pirmoje vietoje garbė priklauso šimtams eilinių aktyvistų, draugų ir draugių, kurie nuoširdžiai, atsidavusiai rūpinasi kuopų ir apskričių veikla.

Tiek pastabų gal ir užteks apie tą ankstyvąjį mūsų Draugijos laikotarpį. Neigi šiame pranešime yra vietos gilintis į Draugijos istoriją per tą audringąjį laikotarpį po pirmojo suvažiavimo. Trumpai štai kas tik būtinai reikia pabrėžti: Kai tuojau po Pirmojo pasaulinio karo mūsų šalį užliejo žiauriausios reakcijos banga ir darbininkų politinė partija tapo nuvaryta į pogrindį, mūsų Draugija buvo ta organizacija Amerikos lietuviuose, kurioje ir aplink kurią sukosi visa viešoji darbininkiška veikla. Ji buvo nepavaduojama organizacija. Knygų leidimas ir platinimas pasidarė tik viena jos darbo dalimi. Draugijos kuopa tapo savo kolonijos visos pažangiosios visuomenės veiklos siela ir širdimi. Tokia padėtis tebėra ir šiandien.

Per tuos trisdešimt penkeris metus pergyventa daug tiek vidinių, tiek išlaukinių audrų. Skilimai, vaidai ir ginčai pažangiojoje visuomenėje negalėjo nesurasti atgarsių mūsų Draugijoje. Atsikračius menševikų po pirmojo suvažiavimo, tuojau pradėjo šakotis frakcinės kovos pačiuose pažangiečiuose. Pergyvenus vieną skilimą Amerikos revoliuciniam politiniam sąjudyje, iškilo kitas. Kiekvienu sykiu buvo paliesti ir lietuviai. Kiekvienu sykiu buvo smarkiai supurtyta ir Literatūros Draugija. Tai buvo pavojingi laikai. Bet svarbu, kad iš visų tų vidinių ir išlaukinių audrų Literatūros Draugija išėjo mirtinai nepažeista. Su neskaitlingomis nutrūpomis šen ir ten, ji išliko vieninga, gyva ir veik-

li organizacija. Juo smarkiau tos audros siautėjo, tuo ji darėsi veiklesnė ir energingesnė. Gal todėl paskutiniaisiais keletu metų mes kažin kaip pradėdame atšalti ir sušalti, kad pas mus viešpatauja tokia ramybė ir vienybė. Esame viena rami šeima. Niekas nedilgina mūsų nervų, niekas negrumoja Draugijos paveržimu, iškreipimu iš jos teisingo darbininkiško kelio. Numojame ranka ir sakome: Et, viskas tvarkoje, viskas ramu, kam čia eiti į kuopos susirinkimus, kam čia kalbėti ir rašyti apie Draugiją. Niekur ji nepabėgs...

Tai didelė klaida! Toks atsinešimas žlugdo mūsų Draugiją. Pasakysiu: aktyvinimas kuopų ir apskričių, gyvinimas kuopų susirinkimų šiandien yra pati svarbiausia organizacinė Draugijos problema.

JAUNIMAS IR LLD

Tik šimtas kitas mūsų Draugijos narių yra čia gimę ir augę vyrai ir moterys. Niekados mes nepajėgėme kiek platesnes jaunimo mases įtraukti į LLD. Net sunku pasakyti, kodėl šitas svarbus darbas buvo mūsų Draugijos apleistas. Kiek atsimenu, niekuomet nebuvo bandyta plačiai jaunimo organizavimu susirūpinti. Niekuomet neturėjome išdirbę jaunimui organizuoti programos. Tiesa, mes kviečiame jaunimą stoti mūsų Draugijon. Mes net esame padarę didelę jiems nuolaidą: duodame anglišku knygų tiek vertės, dar kartais net daugiau, kiek jie duoklių sumoka. Bet ar to užtenka? Ar tik tuomi mes galime laimėti jaunimo mases į Draugiją? Negalime.

Sunkiausia problema, tai kalbos reikalas. Čia gimusių vyrų ir moterų masiniu mąstu nesužavėsime lietuviška knyga. Tik vienas kitas yra išmokęs gerai lietuviškai kalbėti bei suprasti ir myli lietuvišką knygą. Didžioji gi čia gimusių ir augusių lietuvių masė temoka angliškai skaityti. Mes gi negalime leisti knygas abiejose kalbose—neturime išteklių. O jeigu vieną anglišką knygėlę ir išleistumėme per metus, argi tuo jaunimas susižavėtų? Aišku, kad ne. Mūsų jaunimas skaito daug. Visoki knygų leidimo klubai beveik už dyką jiems kiša knygas ir jie jų perskaito po keletą desėtkų į metus.

Todėl, aišku, tik knygos pagalba mes negalime laimėti čiagimius lietuvius. Reikėjo vystyti Draugijos veiklą taip, jog jina būtų bu-

vusi tinkama ir prieinama abiemis lietuvių kartoms, senajai ir jaunajai. Jei norėjome jaunimą patraukti prie Draugijos, reikėjo organizuoti apšvietą taip, jog jis galėtų ja pasinaudoti, ir reikėjo įvesti sporto veiklą. Žinau, jog tai labai sunkus darbas. Nežinau, ar dabar mes bepajėgsime jį kiek plačiau išvystyti. Gal dar apsimokėtų rimtai pabandyti.

Tiesa, šių metų pradžioje paskyrėme komitetą čia gimusių ir augusių reikalais rūpintis. Bet dėl vienos ar kitos priežasties iki šiol tas komitetas nėra nieko veikęs.

MOTERŲ VEIKLA

Moterų veiklos reikalais tiek tik galiu pasakyti, kad paskutiniaisiais pora trejetu metų pastebimas pavojingas atslūgimas. Tiesa, mes turime Moterų Komitetą, bet kiek platesnio veikimo išvystyti jis nepajėgė. Aš labai bijau, kad mūsų moterų kuopos, bei moterų klubai, kurie buvo suorganizuoti LLD vadovybėje, paskutiniaisiais laikais neparodė didelio gyvumo.

Tai verta mūsų rimčiausio dėmesio. Moterų klubai, moterų kuopos ypač šiuo įtemptu atominės politikos laikotarpiu turėtų vaidinti svarbų vaidmenį. Nežinau, kokia kita organizacija kolonijose galėtų taip pasekmingai šiandien darbuotis už taiką ir prieš naujo karo kurstytojus, kaip moterų klubas arba moterų kuopa.

Iš kitos pusės, aš manau, kad labai laikas atiduoti mūsų narėms moterims didelis kreditas už tai, ką jos dirbo ir dirba mūsų Draugijoje. Kiekvienas pagalvokite apie savo koloniją. Kas atsitiktų, jeigu vieną gražią dieną mūsų draugės moterys susstreikuotų? Kas atsitiktų su mūsų parengimais? Jų nebūtų. Mes, vyrai, jau taip pasenome, taip apsileidome, jog daugelyje vietų visus parengimų darbus suverčiame vien ant mūsų draugių pečių. Dažnai pamirštame, kad ir jos nebeina jaunyn, kad ir jos pavargsta.

KARO PAVOJUS IR MŪSŲ DRAUGIJA

Mūsų Draugija niekad nebūvo ir nėra tik knygų leidimo aparatas. Ji visuomet buvo ir šiandien yra plačiausios liaudiškos veiklos aparatas. Nėra tokio visuomeniško sąjudžio, kuriuo mūsų kuopos ir nariai nereaguotų. Ar tai streikų banga užlieja kraštą, ar tai ne-

darbo audra užgula Amerikos darbininkus, ar karo pavietrė nusiaubia pasaulį, visuose atsitinkimuose mūsų organizacija atlieka savo pareigą, suvaidina svarbų vaidmenį.

Kokia gi šiandien svarbiausia problema prieš visą Ameriką, prieš visą žmoniją? Svarbiausias pavojus yra naujo karo pavojus, pavojus atominio karo. Svarbiausia problema yra kova už pasaulinės taikos išlaikymą. Mūsų Draugija negali numoti ranka ir sakyti: Mums tas neapeina. Visa siela ir energija mes visi turime prisidėti prie taikos sąjudžio. Juk tik todėl svarbiausia mūsų Draugija ir išaugo į galingą organizaciją, juk tik todėl tūkstančiai Amerikos lietuvių prie jos taip karštai prisirišo ir ją pamilo, kad ji stovi jų kasdienių reikalų sargyboje, užsiima ne tik knygos bei žurnalo išleidimu, bet taipgi aktyviškai dalyvauja visuose socialiniuose sąjudžiuose.

Todėl ir šiandien šioje kovoje prieš naujo pasaulinio karo pavojų mūsų LLD turi užimti savo vietą tarpe Amerikos ir viso pasaulio žmonių. Miestuose jau pradeda kurtis taikos komitetai. Mūsų kuopos privalo tuo susirūpinti ir į juos įsitraukti. Visur eina rinkimai parašų už taiką Turime žiūrėti, kad mūsų kuopos, mūsų veikėjai, mūsų nariai aktyviškai dalyvautų šiame darbe.

Arba štai prasideda reakcijos siautėjimas ir nauji reakcijos žygiai prieš sveturgimius. Jau turime keletą reakcijos aukų ir tarpe lietuvių. Sveturgimių teisių gynimas yra gynimas visos Amerikos žmonių demokratiškos teisių ir civilinių laisvių. Mūsų kuopos ir veikėjai turi aktyviškai dalyvauti tame sąjudyje.

Aš netikiu, kad neveiklias kuopas prikelsime iš snaudulio ir išjudinsime kokiais nors patentuotais vaistais. Tik įsitraukdami į didžiuosius socialinius gadinės sąjudžius, mes įpilsime gyvybės elektryro į visą organizaciją.

ATEITIES PERSPEKTYVOS

Tiesa, kad reikia skaitytis su tuo faktu, jog Amerikos lietuvių senoji karta palaipsniui nyksta. Kasmet mirtis išplėšia desėtkus mūsų narių. Bet jokiū būdu negalime dasileisti tos minties, kad mūsų Draugijos veiklai dirva jau išsisėmė, kad jos vaidmuo jau suvaidintas, kad mes nebegalime gauti naujų narių. Dar yra tūkstančiai ir senosios kartos lietuvių, vyrų ir moterų, ir darbuotis pajėgių ir skaityti

labai gražiai galinčių. Jų sveikata jiems dar puikiai tebetarnauja. Jus galima laimėti mūsų Draugijai. Jeigu mes nepajėgiame jus laimėti, jeigu mūsų vajai teduoda mums mažai naujų rekrutų, tai kalti esame mes patys, —pradedant Centraliniu Komitetu, baigiant visais Draugijos nariais. Turime prisipažinti, kad verbavimo naujų narių mes nelaikome savo kasdieniu organizaciniu darbu, kad vajų metu mes atsidedame ant vieno kito kuopos draugo, kad nepajėgiame iškelti tokių šūkių, kurie imponuotų plačiasias lietuvių mases.

Tai reikia turėti mintyje, žiūrint į ateitį. Mes turime geriau pasiryžti, mes neturime pasiduoti likimui ir nuleisti rankas, bet kovoti už naujas pozicijas, už naujus pasekėjus, už naujus laimėjimus.

Jau gerokas laikas kasmet pasigirsta vienas kitas balsas mūsų Draugijoje griežtai pakeisti jos literatūros leidimo programą. Vieni norėtų atsisakyti didesnių knygų leidimo, kiti norėtų uždaryti žurnalą šviesą. Vietoje knygos ir žurnalo, jie siūlo leisti mažas brošiūraitės. Toks pakeitimas, mums atrodo, suduotų Draugijai didžiausį smūgį. Nors vienos stambesnės knygos išleidimas per metus yra tokia mūsų Draugijos tradicija ir pagaliau yra toks reikalas, kad jokiū būdu mes negalime atsisakyti.

Argi mes neturime kam brošiūraitės išleisti? Turime. Pažangieji dienraščiai — Laisvė ir Vilnis — gali ir su mielu noru sutinka išleisti brošiūras, jeigu tik būtų kam jas pagaminti. Bėda yra ne su brošiūraičių išleidimu, bet su jų pagaminimu, parašymu. Nėra jokio reikalo mūsų Draugijai pakeisti savo pagrindus ir imtis tokio darbo, kurį labai gražiai ir pasėkmingai gali atlikti kitos pažangiečių įstaigos.

Ko mums reikia, tai rūpintis, kad mūsų išleidžiamos knygos visuomet tikrai tarnautų tam tikslui, kokiam jos yra taikomos, kad mūsų žurnalas šviesa būtų įvairesnis, patrauklesnis, geresnis. Bet ir čia mes susiduriame su literatūrinių jėgų klausimu. Neturime tiek jėgų, kiek turime darbų. Kasmet turime didžiausį galvosukį gauti gerą rankraštį išleidimui, kiekvieno šviesos numerio užpildymas sudaro sunkiausią problemą. Neturime iš ko pasirinkti. Leidžiame tą, ką, taip saktant, sugriebiame, dedame tą, ką turime po

ranka. Štai kas dažnai trukdo mums padaryti tai, ką mes pasimojame padaryti, išleisti tai, ką norėtume išleisti. Ir, pasakysiu, nesimato galimybių tuos sunkumus greitoje ateityje nugalėti.

Mūsų Draugijos santykiai su dienraščiais Laisve ir Vilnimi ir savaitraščiu Liaudies Balsu yra kuopuikiausi. Jie gražiai patarnauja Literatūros Draugijai, o Literatūros Draugijos kuopos ir nariai yra ta jėga, kuria pažangiosios spaudos išsilaikymas yra paremtas. Kadangi Brooklyne yra Draugijos Centras ir čia pat išeina Laisvė, tai, naturalu, kad Laisvės reikalai arčiausia susieti su mūsų Draugija. Be to, tradiciniai, Laisvė buvo nuo pat pirmųjų Draugijos gimimo dienų pasirinkta jos organu. Reikalauti mes neturime teisės, bet prašyti galime, kad visi minėti laikraščiai dažniau ir daugiau populiarizuotų mūsų Draugiją. Neužtenka įdėti kuopų korespondencijas. Reikia duoti daugiau straipsnių. Laikraščiams nepakenktų, o Draugijai daug padėtų, jeigu redaktoriai nepamirštų laikas nuo laiko duoti vieną kitą redakcinį straipsnį apie mūsų Draugijos darbus ir pasimojimus.

Mūsų santykiai su kitomis pažangiųjų lietuvių organizacijomis yra glaudūs ir šilti. Mes nesame turėję jokio nesusipratimo su LDS ir LMS. Tarpe mūs nėra pavydo, nėra konkurencijos. Kiekviena organizacija turi savo vietą ir uždavinį.

Mūsų draugiški santykiai su Lietuva yra visiems puikiai žinomi. Per visus trisdešimt penkis metus mūsų Draugija nuoširdžiai ir karštai parėmė kiekvieną Lietuvos žmonių žygį į laisvesnį ir šviesesnį gyvenimą. Mes manome, kad lietuvių tauta, pasirinkdama socialistinį kelią, pasiėlgė išmintingai. Lietuva gali apseiti ir puikiai apseis be ponų ir išnaudotojų. Mes galime didžiūotis, kad ir mūsų Draugija nors maža dalele yra prisidėjus prie to istorinio Lietuvos žmonių laimėjimo. Niekas iš jų to laimėjimo nebeatims.

Prieš mus iškilo nauja problema. Jau virš pora desėtkų tūkstančių Amerikon pribuvo pabėgėlių iš Lietuvos. Dalis jų, vadovaujama ir diriguojama čionykščių senųjų klerikalų, smetonininkų ir menševikų, puola mūsų Draugiją. Puola visokiais būdais. Griebiasi smurto ir teroro. Pasileido darban kriminaliniai hitlerininkai. Jie staugia prie mūsų salijų, jie už-

puldinėja einančius į mūsų parengimus, jie pikietuoja mūsų parengimus, jie bjauriausiai melais niekina ir šmeižia mūsų Draugiją amerikinės visuomenės akyse. Jie nori mūsų judėjimą sunaikinti.

Bet mes sakome taip garsiai, kaip galime, ir taip rimtai, kaip pajėgiame, kad lietuviški hitlerininkai savo pikto tikslo niekuomet nepasieks. Jie yra didelėje mažumoje. Tūkstančiai pabėgėlių, karo audros atblokštų Amerikon, neina ir neis su hitleriniais smurtininkais. Tai įrodo kad ir faktas, jog į tuos smurtiškus pikietus prieš pažangiečių parengimus, jiems pavyksta sutraukti tik mažas naujųjų imigrantų saujeles. Mes esame kantrūs. Mes žinome, kad persilaužymas įvyks, kad naujieji imigrantai, paragavę darbininkiško gyvenimo, susidūrę su darbininkiško gyvenimo šiurkštumais, susipras ir suras, kad jų vieta pažangiečių eilėse. Kriminaliniam elementui tarpe pabėgėlių, tiems, kurie tarnavo Hitlerio gaujoms Lietuvoje, padėjo joms Lietuvą niokoti ir jos žmones žudyti, mes tik kovą tegalime skelbti. Bet masei naujai pribuvusių lietuvių mes tiesiame darbininkiško draugiškumo ranką. Mūsų klasiniai reikalai yra bendri. Mūsų troškimai laimėti geresnį, šviesesnį gyvenimą yra tie patys. Anksčiau ar vėliau mes surasime bendrą kalbą—gal ne taip greit-

tai Lietuvos reikalais, bet tikrai neužilgo Amerikos darbo žmonių reikalais.

Lietuviškų hitlerininkų puolimai tik labiau suvienijo mūsų gretas, tik vėl pastatė ant kojų, tik prikėlė iš letargo visą eilę mūsų žmonių, kurie buvo apsnūdę ir apsileidę savo darbininkiškose pareigose. Jie pamatė pavojų ir nors jau nebe jaunus savo kaulus pajudino darbui.

Pažangiečiai yra nepaprasti žmonės. Jie nebūtų susipratusiais, pažangiais žmonėmis, jeigu jie būtų lepšės, ištižėliai, tinginiai, nemokšos. Jie yra vyrai ir moterys, kurie gyvenimą matė ir pažįsta, kurie supranta ir įvertina apšvietos ir kultūros reikalą, kurie pačias gražiausias ir darbingiausias savo gyvenimo dienas paaukėjo kūrimui ir auklėjimui mūsų organizacijų ir įstaigų. Kol gyvi bus, jie neužleis nė vienos pozicijos dvidešimtojo šimtmečio lietuviškiems kryžiokamams. Kol jie gyvi bus, nė vienas kryžiokas neįkels savo purvinos kojos į jokią pažangiečių įstaigą. Mūsų organizacijos, mūsų laikraščiai yra mūsų, priklausomums, Amerikos pažangiems lietuviams. Tegū nepamiršta kryžioakai ir jų organizatoriai ir kurstytojai.

Tegyvuoja ALDLD!

Tegyvuoja visi Amerikos pažangūs lietuviai!

Nutilo Liaudies Vyturys

(Apgailėjimui Stasio Jasilionio mirties)

Gražiai, maloniai ir ryžtai
Čiulbėjęs apie Naują Rytą,
Iškilęs vyturys aukštai,
Nutilo ir negyvas krito...

Pakirto giltinė žiauri,
Be gailesčio, širdies, be saiko;
Nepaisant, ką žmogus kuri,
Ji pakerta tave pirm laiko.

Nutilo liaudies vyturys,
Vargus ir kovą jos dainavęs,
Vargdienių draugas, labdarys,
Gerovei jų pasiaukavęs...

Bet liko jo dvasia kilni,
Pavasarių aistringos godos,—
Kad sieloj būtum vis jauni,
Kad nekamuotų mintys juodos.

Kad ištvėringai ir tvirtai
Vis siektum laisvės idealo:
Pasiaukojančiai, kiltai,—
Kaip tik kovotojai privalo.

Tad, vietoj ašarų gailių,
Prie kapo mylimo poeto,
Vainiką pinkim iš gėlių—
Kovos ir pergalių laimėtų.

A. Žvaigas.

L. L. D. -- mūsų pažangos švyturys

(Paskaita LLD 35 metų sukakties jubiliejiniam suvažiavime)

JONAS KAŠKAITIS

El-el-de! Lietuvių Literatūros Draugija! Visiems mums skamba taip pažįstamai ir taip maloniai! Jautri, ilgesinga muzika mūsų aisiai! Paguodžiamai ir padrąsinamai ragina vis dirbt, veikt, krutėt, pažangos keliais!...

35 metai! 35 metų sukakties jubiliejus! Garbė ir pasididžiavimas dalyvauti šiame žymėtinam jubiliejui! Garbė ir prievolė—garbė ir privilegija visam šitam gražiam "eldiečių" sambūriui. Širdingas sveikinimas kiekvienam šio suvažiavimo dalyviui, kiekvienam darbuotojui pažangūnui.

Lietuvių Literatūros Draugija atsirado, kaipo visai natūrali mūsų Amerikos lietuvių kultūrinio judėjimo atskeliaudra. Šito judėjimo raida bei evoliucija ėjo įprastiniu formų bei padermių gerėjimo keliu, kol išsivystė mūsų brangioji LLD.

Jau mes čia daugumoje senokai esame pri-buvę į šią "laisvės šalį." Beveik visi mes čia atvažiavom ne iš gero. Vargai, priespaudos, visokie persekiojimai privertė mus bėgt, ieškot jaukesnės prieglaudos. Amerika andai buvo kaip ir koks magiškas žodis. Viliojo ji visokiais išsvajotais pažadais, dideliais uždarbiais, lengva duona, pyragais...

Ir dar pirma mūsų jau čia buvo Amerikon privažiavusių pabėgėlių iš Lietuvos kaimų. Galop praėjusio 19 šimtmečio Amerikos miestuose, šen ir ten, jau buvo nemaži lietuvių naujokynai. Ir jau tada, 19 šimtmečio pabaigoj, mūsų pirmtakai turėjo suorganizavę šelpimo ir švietimo susivienijimus, draugijas, klubus.

Viena tokia švietimo organizacija tapo įkurta—jau kokie 55 metai. Tai Tėvynės Mylėtojų Draugija. Daug kas atsimenam šitą T. M. Draugiją, buvom keletą metų jos nariai. Turim keletą jos išleistų knygų.

Tėvynės Mylėtojų Draugijos evoliucija perėjo keletą besivystymo laipsnių. Draugijoje buvo visokių pažiūrų narių. Labiau susipratusieji nariai buvo nepatenkinti reakcine tū-

lą perdėtinių taktika. Reakciniai elementai, kaip ir paprastai, buvo kunigai, klerikalai ir jų klusnūs pakalikai. Susipratėliai buvo pažangūnai, jaunesnės kartos nariai.

Ir įvyko skylimas. Nepakęsdami įsivyravusio biurokratizmo, pažangieji atsiskyrė ir planavo suorganizuot pažangią, demokratiniais dėsniais pagrįstą švietimo draugiją, su referendumu, su visa kuo. Ir suorganizavo. prieš 35 metus, 1915 metais įvyko šitos mūsų L. L. Draugijos užuomazga.

Jaunas, guvus ir energingas Leonas Prūseika buvo šios draugijos tėvas. Drauge su būreliu pritarėjų suorganizavo Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugiją, LDLD.

Pradžia buvo nelengva, bet tuoj kitiemet Amerikon atvažiavęs Vincas Kapsukas-Mickevičius padėjo susiorientuot ir sutvirtėt.

Jaunutėj LDLD organizacijoje iš pirmo irgi buvo trukdymų — iš pusės dešiniųjų elementų. Ir už poros, trejeto metų įvyko jos skylimas. Atsimetėliai nusinešė draugijos išdą, nusinešė ir jos vardą. Jų buvo nedaug, tik patys pasišiaušėliai.

O pastovieji nariai persiorganizavo į Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugiją—ALDLD. Jos pirmas stambus sekretorius *Kazys Steponavičius*. Šiuo vardu mūsų švietimo draugija ir tebėra oficialiai žinoma, užregistruota ir inkorporuota daugely valstybių, su čarteriais, kuopomis, rajonais, su demokratinėmis teisėmis, referendumo balsavimais ir visa sklandžia tvarka.

Pastaraisiais keliais metais šitas draugijos vardas — ALDLD tapo neoficialiai sutrumpintas į LLD, dėl trumpumo, dėl patogumo. Legaliai dokumentai, čarteriai tebeina pilnuoju vardu—ALDLD.

Per 35 metus savo spalvingo gyvavimo ir energingo veikimo mūsiškė LLD buvo kaip ir koks branduolys viso mūsų pažangaus judėjimo. Sumaniai reagavo į gyvenimo įvykius, laviravo veikimo laive. Kiek ji jau išleido

knygų, brošiūrų, žurnalų! Kiek jos kuopos turėjo paskaitų, prakalbų, maršrutų, koncertų, balių ir kitokių "parengimų." Reta kuopa nepasižymėjo šokia ar tokia veikla.

Knygų. Knygų mūsų mieloji LLD per šiuos 35 metus išleido net 56 knygas! Įdomias, svarbias knygas, mokslo, biologijos, higienos, plačios kultūros knygas.

Kiekvieno draugijos nario kambarėlį išdiznai puošia nemaža LLD knygų lentynėlė. Tai tikras kultūrinis papuošalas. Tai teisėtas pasididžiavimas kiekvieno nario, jo garbės aureolė, jo prestižo rodyklė.

Įeini atsitiktinai į kiekvieno būstinę. Apsidairai, — ir tavo akys meiliai užkliūva už knygų lentynėlės. Aha! Taigi čia esama šviesių žmonių, einančių ranka rankon su gyvenimo pažanga, su kultūra, su veikla. Ir tuoj tu pasijunti, kaip namie. Savas tarp savųjų! Tuoj nušvinta kita nuotaika, kita pokalbių tema. Užsimezga šilti artimumo ryšiai.

Nušvitusiom akim, ilgesingai perbėgi knygų nugaras, viršelius, vardus. Kiek jaukių atminimų žybteli tau vaizduotėj!...

Oha! Taigi va štai pati pirmutinė mūsų draugijos knyga: *'Karė—ko dėliai.'* *Džiordž Kirkpatriko*. Lietuvių kalbon versta *Karolio Vairo* — *V. K. Račkausko*. Karo baisenybės! Senesnių laikų karo šiurpulingos žiaurybės. O nuo to laiko karai pasidarė dar baisesni, dar žiauresni!... Grumoją visuotiniu gyvybės išnaikinimu. Naujo karo kurstytojai turi būt pašaukti prie tvarkos. Ne karo, bet taikos, taikos ir saugumo visi mes trokštam, visa žmonija trokšta.

Ir šito mūsų LLD jubiliejinio suvažiavimo didžiausias obalsis, skardžiausias šūkis: "Taika!" "Šalin karą!" "Šalin karo kurstytojus!"

Pavartęs "Karė—ko dėliai" puslapius, atsidusęs, padedi knygą. Ranka siekia kitos, trečios. Jų jau tiek daug. Nebežinai, kurią čia dabar... Visos atrodo patrauklios. Kai kurios jau apmirštos.

Štai trumputė *"Kunigo išpažintis,"* buvusio kunigo *P. Viliuno* parašyta. O *P. Viliunas* — Mintaujos (Jelgavos) gimnazijos laikų mano bendramokslis, draugas. Atsimenu jį labai gerai. Perskaitykite dar kartą šitą įdomią knygėlę. Ne išmonė, ne išmislas, ne fikcija, bet tikrovė.

Štai vėl tikrovinė knyga: *Vinco Kapsuko* *"Caro kalėjimuose."* Daug kam iš mūsų teko

paragaut kalėjimo duonos, caro laikų kalėjimo.

Du brandūs tomai apie tikyba: *"Religija ir jos rolė,"* *Dr. St. Matulaičio*. Knyga tokia pagrindinė, kad dalis jos neseniai vėl perėjo per mūsų laikraščio skiltis.

Lengvesniam pasiskaitymui, bet kada turint keletą minučių laisvų, *"Švyturys"* būtų gera pramoga. Rinktiniai eilėraščiai. Su poezija, su eilėraščiais būtina reikia artimiau susipažint, kiekvienam, būtinai. Tai žmogų pajaunina. Būkit jauni ir miklūs: skaitykit poeziją. Tai psichologinis gydymas, kartais vertesnis ir už vaistus. Atsiminkit tai!

Labai rūpestingai, kruopščiai ir gražiai parašyta *Dr. A. Petrikos*—*"Lietuvių tautinio atbudimo pionieriai."*

Rimtesnė, gilesnio turinio, tikrove pulsuojanti *A. Bimbos*—*"Kelias į naują gyvenimą."*

O čia pat greta suglaustos *R. Mizaros* apysakos: *"Povilas Jurka,"* *"Ūkanos,"* *"Bernardo Gavelio klaida,"* *"Mortos Vilkienės divorsas."* Įdomios, sklandžios apysakos, lengvos skaityt ir suprast, kaip tik pritaikytos mūsų vidutinei publikai.

Štai *"Tarybų Galybė,"* to didžiojo taikos apaštalo, dekanos *H. Džionsono* kūrinys. Taip simpatingai, taip meilingai parašytas.

Ką gi čia dar? Dar tebėra nedirstelta gero eilė knygų, vis musiškės LLD leidiniai. Bet — jau nebėr kada. Šeimyninkė, svetingai kviečia pietų. Kitą kart teks vėl kur prie progos pasidžiaugt LLD knygomis.

Tai knygos — pats pagrindinis, pats esminis LLD tikslas.

O kur gi dar kiti visokie, daugmeningi draugijos ir jų kuopų veiksniai! Jų čia net ir trumpai paminėt negalėtum. Taip jų daug ir taip jie įvairūs, spalvingi. Kiek piknikų, gegužinių, pažmonių, vakarienių buvo surengta daugely lietuvių naujokynų!

Prakalbos, paskaitos, maršrutai, koncertai, teatriniai pastatymai, LLD kuopų šefuojami. Vis tai brandūs kultūros ir švietimo grūdai.

LLD iniciatyva ir sumanymu, kartkartėmis veikdavo lietuvių kalbos mokyklėlės. Prieš kieką 25 metų Ateities žiedo mokyklėlės ne vieną jaunuolį pastatė ant lietuviškų kojų. Ir dabartinės mūsų lietuviškos vaikų mokyklėlės daugumoje globojamos ir remiamos vis tos pačios L. L. Draugijos.

Įsikūrė ir pradžią padarė L. L. Draugija

Amerikoje, Jungtinėse Valstybėse. Ilgainiui draugija paplito ir toliau. Kanadoje veikia stipri autonominė LL Draugijos dalis, su savo veikiamuoju komitetu. Knygos ir pagrindiniai leidiniai gaminami Amerikoje. Bet ir kanadiškė draugijos dalis, savo iniciatyva ir savo pastangomis, yra išleidusi įdomios literatūros, knygelių, brošiūrų. Taip gi ir kanadiškis "Liaudies Balsas" vargu bau galėtų gyvuoti be energingos LL D paramos ir bendradarbiavimo.

Kultūringa LL D ranka broliškai siekia ir dar toliau. Net ir tolimosios Argentinos, Urugvajaus ir Brazilijos lietuviai jaučia LL D kultūrinę paramą. Anuomet gyvavo LL D kuopa net ir Prancūzijoje. Yra "eldiečių" ir Kuboje, gal ir kitur. Žinoma, mūsų draugija turi nuolatinį šiltą kontaktą su mūsų tėvų

gimtąja Lietuva. Susižino su Lietuvos rašytojais, literatais, menininkais, naudojami jų kūriniais. Bent kelias knygas mūsų draugijai parūpino Lietuvos gerieji rašytojai.

Na tai, mieli draugai, turime kuo "pasigirti," pasiguosti, pasidžiaugti. Bet neužsnūskime sau ramiai ant LL D liaurų vainikų. Vienas kitą paragindami, vienas kitam padėdami, solidariai ir vieningai veikime, dirbkime, kiek kas gali. Nors mūsų amžiaus metų našta ir apunkina mums pečius, nepargriukime bejėgiškai pirma laiko. Mūsų ilgų metų patyrimai ir darbai mus užgrūdino tolesniam darbui. Traukime vaikus ir jaunuolius LL D ratan. Gaukime naujų narių, neapsileiskime abejingai, ypač šiais pasiutusios reakcijos laikais.

Darbuokimės nuoširdžiai kultūros dirvose, pasaulinės taikos ir saugumo labui.

Mūsų daina

Lietuvis dainą myli nuo senovės.
Ji jam brangi, miela ir artima.
Kai su kryževiais proseneliai kovės,
Juos žygin kėlė, žadino daina.

Po negandų, sunkių nelaisvės metų,
Gyva išlikus liaudies širdyje,
Šiandieną per kolūkio lauką platų
Nuplaukia ji, galinga ir nauja.

Su ja mes laimę kuriam savo rankom
Ir žengiame jaunystę paraduot,
Kada gegužis plačią šalį lanko,
Ar gojuos vieši nuostabus ruduo.

Daina kūrybos polėkius ir drąsą
Suteikia mums kiekviename darbe.
Kovų žygius ir pergales didžiąsias
Su jos jėga sujungiam nuostabia.

Didingai žengia su daina galiūne
Laisvosios Nemuno šalies žmogus.
Ir komunizmo pergalių viršūnėj
Daina jo draugas mylimiausias bus.

J. Andriūškevičius

Kalabrijos žemė

Kalabrijos žemė rausva, molėta;
Plyšiai ryški sauros kaitroje.
Per ją žengė kojos,—basos bet kietos,
Tūkstančiai kojų dvaro lauke.

Fratelli braccianti! Broliai bežemiai!
Čia snūsta dirvonai dilgių apdengti.
Čia akmenys glūdi nejudinti arklo.
Čia mūsų gyvybė, laukai apleisti.

Ir kas ten raudona ant kalvos viršūnės?
Tai vėliava mūsų? Sparnai ateities?
Subito, subito,—greitai, artoje,
Smeigk kuolą į žemę, čia pat prie
[manęs ...

Kalabrijos žemė rausva, molėta;
Plyšiai ryški sausros kaitroje.
Per ją žengė kojos, basos bet kietos,
Tūkstančiai kojų,—savo lauke.

R. Baranikas.

KRISTIJonas DONELAITIS IR JO KūRYBA

DR. ANTANAS PETRIKA

Šiomet sukanka 236 metai nuo gimimo ir 170 metų nuo mirties pirmojo lietuvių dainiaus ir pirmojo realisto rašytojo — *Kristijono Donelaičio*. Kr. Donelaitis buvo Mažosios Lietuvos rašytojas, kilęs iš neturtingų, bet laisvų ūkininkų. Gimė jisai 1714 m. Lazdinėlių kaime, Gumbinės apskr., kur Donelaičio laikais dar buvo kalbama daugiau lietuviškai, negu vokiškai. Savo socialine ir ekonomine padėtimi Donelaitis stovi labai arti kaikiurių Didžiosios Lietuvos 19-jo amž. rašytojų, kilusių iš besmunkančios tuometinės bajorijos: Žemaitės, Bitės, Lazdynų Pelėdos, Šatrijos Raganos ir kitų. Mirus tėvui, Donelaičiui teko pakelti nemaža vargo. Baigęs paparinę mokyklą, jisai stojo į Karaliaučiaus universitetą, iš kurio išėjo ir keli kiti Maž. Lietuvos rašytojai: Ruigis, Rėza, etc. Ten baigęs teologijos ir kalbų mokslus, Donelaitis šešerius metus kaime mokytojavo, o vėliau, kaip protestantų pastorius - kunigas — klebonavo Tolminkiemio parapijoje, kurioje, eidamas 67-tus savo amžiaus metus (1780 m.), ir mirė. Iš 4,000 parapijiečių tuomet ten dar buvo 1,000 lietuvių. Gi 1878 m. valstybiniame cenzė ten neužsirašė nei vienas gyventojas lietuviu! Reiškia, germanizmo banga jau buvo pilnai nušlavusi lietuvių tautinį sąmoningumą, jie jau buvo suvokietinti! Regimai, ir pats Donelaitis savo akimis jau matė Prūsų lietuvių nesulaikomą nutautimą, jų dorovės bei papročių smukimą ir tautinės sąmonės nykimą. Dėl to viename savo eilėraštyje jisai patetiškai dejuoja:

Ak, kur dingot jūs lietuviškos gadynėlės,
Kai dar Prūsai vokiškai kalbėt nemokėjo
Ir nei kurpių, nei sopagų dar nepažino,
Bet vyžas, kaip būrams reik, nešiodami

gyrės...

Ogi dabar, žėlėk, dieve, tik gėda žiūrėti,
Kad lietuvininkai, kaip vokiečiai, sopaguoti
Ar su korpėmis rudeny ant čėsnių pasirodo.
Klumpes, kaip mes, vokiškai kalbėdami,
sakom,

Rods, taipjau lietuvininkams nešiot

nepritinka:

Nes jas mūsų tėvų tėvai girt nenorėjo;
Ale sopagų, jau prancūziškai padabintų,
Ir puikokų kurpių gėdėjos paminėti,
Iki prancūzai jau po tam pas mus susibastė
Ir prancūziškas manieras mus pamokino...
Ogi dabar, žėlėk, dieve! tik gėda žiūrėti,
Kad lietuvininkai, prancūziškai pasirėdė,
Į bažnyčią vos išgirst ką kyšteris galvas,
O paskui tuo žaist ir šokt į karčiamą bėga.
Po tam keli tarp jų, akiai prisimaukė,
Būriškai bei kiauliškai tuo pradeda zaunyt
Ir, bažnyčioj išgirstų neminėdami žodžių,
Būriškas šutkas glupai taisydami, juokias.
Bet kiti, vaidus dėl niekniekių prasimanę
Ir girti kits kitą prie galvos nusitvėrę,
Nei razbaininkai, ant aslos vemdami tąsos,
Kad vėmalai visur per visą karčiamą teška,
Tai biaurybė, kad plaukai pasišiausia
begirdint!....

Neužmiršta poetas ir moterų pabarti:

Ak, kur dingot jūs barzdotos gadynės,
Kai lietuvininkės dar vokiškai nesirėdė
Ir dar vokiškus žodžius išstart negalėjo!

Donelaičio metu Prūsų Lietuva gyveno ypatingą epochą. Po 30-ties metų karo (1618-48), Vokietija buvo pakrikusi šalis: jos ūkis suiręs, gyventojų skaičius labai praretėjęs, kultūra ir pramonė nusilpusi. Prie karo prisidėjo dar ir kita katastrofa — maras! Daugumą nuo karo išlikusių prūsų bei lietuvių išnaikino badas ir maras. Vokietijai reikėjo po šio kracho atsikvėpti. Visuomenė troško kokios nors tvarkos, o ją davė jai Prūsų konfiuristo, vėliau karaliaus, vyriausybė. Todėl nenuostabu, kad tai vyriausybei visi sluoksniai rodė lojalumą. Baudžianinkai buvo prislėgti ir silpni, neorganizuoti ir neapšviesti, todėl jokio pasipriešinimo dvarininkams bei valdžiai parodyti negalėjo. Gi vyriausybei rūpėjo kaip nors padidinti išnaikintų gyventojų skaičių. Vieton žuvusių lietuvių bei prūsų, į Maž. Lietuvą atgabeno dešimtis tūkstančių naujų kolonistų iš Vokietijos, Prancūzijos, Šveicarijos,

Lenkijos ir kitur. Padidėjęs gyventojų skaičius sustiprino ir pagyvino dirbančiąsias krašto jėgas. Kariuomenės išlaikymui reikėjo naujų mokesčių. Dvarininkai vis labiau sunkino baudžiauninkus, kad tik daugiau pelno iš jų išspaudus. Taigi visa naujų mokesčių našta buvo sukrauta būrams-baudžiauninkams ant pečių. Absolutizmas augo; konfiuristai tapo karaliais. Biurokratija, išbujojusi karo metu, savo rankose laikė visą krašto gyvenimą. Kaimo inteligentija buvo vien tik mokytojai ir kunigai. Visi jie buvo uolūs "status quo" rėmėjai.

Tačiau ta iš paviršiaus atrodanti rami padėtis apačioj pradėjo fermentuotis, rūgti. Dideli mokesčiai, karai, politinės represijos — erzino visuomenę. Vokietijos miestuose, kur buvo daugiau inteligentijos ir klasiniai sąmoningos buržuazijos, reiškėsi esamai tvarkai pirmieji opozicijos daigai. Net ir baudžiauninkai patylomis pradėjo murmėti; atsirado tarp jų aigtatorių. Paskutiniaus 18-jo amžiaus dešimtmečiais opozicija tiek sustiprėjo, kad visai drąsiai "Audros ir žygio" (Sturm und Drang) dvasia pradėjo reikštis ne tik literatūroje, bet ir aktualiame gyvenime.

Tokia tai buvo tuomet visuomeninė atmosfera Vokietijoje ir dalinai Maž. Lietuvoj. Skirtumas buvo tik tas, kad Maž. Lietuvos miestuose nedaug buvo pasaulietiškos inteligentijos ir sąmoningos buržuazijos. Kaimo mokytojai ir pastoriai priešintis esamajai tvarkai bijojo, o daugelis jų ir ideologiniai su feodaliniu dvarininkų režimu buvo suaugę. Bažnyčia ir mokykla kiek galėdamos stengėsi išlaikyti ramią, tvarkos neardančią nuotaiką. Tik vienas Donelaitis savo raštuose reiškia kiek statesnį pasipiktinimą esamąja tvarka, jisai nedviprasmiškai užtaria skriaudžiamuosius būrus.

Tačiau ir Donelaitis *neišeina* viešai su savo protestais. Jo raštai buvo rašyti ne spaudai, ne paskelbimui, bet tik jam pačiam pasiskaityti. Kol jisai buvo gyvas, veikiausiai, joks žmogus jų nebuvo matęs. Net ir tuose savo "drąsiuose protestuose" prieš engėjus jisai toliau kunigo-pamokslininko nenuėina. Pas Donelaitį nėra nieko "maištininkiško". Veltui ieškotume jo raštuose net tokio pranašiško šūkio, kurį randame pas kun. Strazdelį. Šisai, ramindamas baudžiauninkus, pranašavo dvarininkams galą:

Nebeilgos jau adynos,
Aš jums tas nešu navynas:
Jau prikalta daug yr' plieno,
Nebe toli jau ta diena
Kai iš jų nebus nei vieno!

Donelaitis nešaukia baudžiauninkų į kovą prieš jų skriaudėjus, bet ragina juos vien dievu pasikliauti, nes viskas esą jo žinioje, taigi ir jų vargai esą dievo leisti ir todėl juos reikią kantriai kentėti. Kitaip sakant,— priešintis blogiui, reiškia priešintis dievo valiai! Jo sukurtas šaltyšius Pričkus bara baudžiauninką Laurą, kad tasai šiaušiasi prieš savo engėją Kasparą:

Tu—tarė Pričkus jam—saugokis Kasparą
kibint
Ir tylėk, kad dumčius jo tau muša per ausį.
Dumplės yr naudingas daikts į kaminą pūsti,
Bet prieš vėjus pūst dar jos niekadoms
nederėjo
Ir debesių greitų žingsnius stabdyt negalėjo.
O ar gal ereliui žvirblis glups pasilygint,
Ar bloga varlė prieš liūtą didelį stengtis?
Taigi dabokis su ponu pasipūtusiu šūtyt,
Ir laikyk savo snukį, kad kalboj nepariktų!

Aimanuojantiems būrams Donelaitis sako:

Juk be dievo sviete nieks negal nusiduoti.
Ponai žemės šios negal be jo ponavoti,
O mes būrai vėl be jo negalime vargti.
Kožnas tur, kaip dievs jam skyręs yr,
pasikakint.
Tas, kurs užgimdams aukštai, kaip pons
atsisėdo,
Mislyt tur, kad jį tenai miels dievs pasodino;
O tasai, kurs užgimdams būru prasidėjo,
Gėdytis vyželių būriškų neprivalo,
Kad tik viežlybai, kaip reik, atliekt savo
darbus
Ir labiau, kad jis širdingai bijosi dievo...

Toliau:

Bet jau kožnam dievs vietą mandagiai taikė,
Kad viens, kaip baisus kunigaikštis, skiauturę
rodo,
O kits, per purvus klampodams mėžinį rauso.

Dėl vargų ir skriaudų Donelaitis kaltina bibliškąjį Adomą ir "išdykusį svieta", o ne feodalų baudžiavinę santvarką:

Ak, Adom, tu pirmas žmogus išdykusio svieto,
 Tu su savo Ieva, sode pavasarį švęsdams
 Ir gėrybes uždraustas slaptoms paragaudams,
 Sau ir mums nabagėliams daug pridarei
 vargelių.

Donelaitis buvo konservatyvus iki kaulų smegenų. Jis nekentė vokiečių dėl jų šovinistinių tenedencijų, o francūzų dėl jų modernizmo. Gal dėl savo konservatyvaus nusistatymo jisai nevartojo ir naujovinių rašymo formų, kurios francūzų rašytojams tuomet jau buvo žinomos. Donelaitis savo eilėraščius rašė pasenusiu šešiapėdžiu hegzametru, kuriuo rašė savo epus senovės graikų bei romėnų klasikais: Homeras (Ilijadą ir Odiseją), Vergilijus (Enejidę), etc. Dėl tokios sunkios rašymo formos, neabejotinai, nukentėjo ir pati jo kūryba. Donelaitis neapsakomai gražiai mokėjo kurti gamtovaizdžius. Čia jis prašoko net paskilbusį francūzų rašytoją Ruso (Rousseau). Tačiau jo kalba, nors ir gana žodinga (apie 3300 žodžių), labai grubi, pilna slaviškų bei germaniškų barbarizmų. Donelaičio kūrybos laukas irgi gana ribotas—daugiausiai pamokslininkavimas. Jeigu jisai nebūtų buvęs dvasininkas, nebūtų jį varžiusi kunigo sutana, gal jisai būtų pajėgęs plačiau išskėsti ir savo poetinius sparnus, pamatyti naujus horizontus...

Negalima tačiau sakyti, kad Donelaitis buvo skriaudžiamiems būrams abejingas, kad jisai jų nepaisė. Jisai nuoširdžiai baudžiauninkams atjautė ir kiekviename žingsnyje jiems rodė savo palankumą. Kaip vaizdžiai jisai parodo godišių dvarininką Kasparą ir jo sadistą tarną Dikšą be gailėsčio būrus kankinant, juos išnaudojant:

Ale dabok, brolau! aš tau pasakysiu.
 Tu su manim žinai, kaip būrą baudžiava
 baudžia,
 Ir kaip bėdžius toks, kasdien kantriai
 pasilenkęs,
 Po baisioms vargų naštomis vos gal atsidvėsti.
 Ak, kas gal visokias mūs bėdas surokuoti!
 Vasarą, juk žinai, kasmets tikt vos pasirodo, "
 Štai kiekviens žiopyls jau būrą pradeda
 stumdyt.
 Kaspars, ant galvos iškėlęs skiauturę riebią,
 Kaip gaidys vištas gainiodams, gandina
 žmones;

Ale jo tarnas Dikšas dar baisiaus pasipurtin,
 Kad jis kardpalaikį, nei pons, prie šalies
 prikabinęs,
 Tarp baudžiauninkų mundraudams rėkti

pagauna:
 Nes jis vis kytriaus už poną nor padaryti
 Ir aukščiau už jį, tikt mislyk, veržiasi sėstis.
 Ar tai švankus darbs, ar reik taip viešpatį
 niekint?

O kad bloznas toks savo ponui taip išsišiepia,
 Ar dyvai, kad būrą jis jau vis suėda?
 Juk žinai, brolau, koktu, kad svilina saulė,
 Ir kad, prakaitui srovėms per nugarą teškant,
 Jau ir blogs skilvys dėl pietų pradeda skūstis;
 Rods, ir jam perlenkio reik kasdien pasitiešyt.
 Ale kuomi gal biednas būrs savo vėdarą

linksmint,
 Kad jam plutos tikt kėžas vos pasiliko?
 Taip vargingai jis, savo sausą truputį
 kramtęs

Ir ištroškęs, jau malkelio gert užsigeidžia.
 O ką gers, kad skinkio jam nei viens
 nepasiūlo?

Taip jis iš bėdos, pas klaną kokį nušokęs,
 Ištisas ir didiai dūšaudams, vandenį laka,
 Kur vabalai visoki su varlėms šokinėja;
 O štai, Dikšas su lazda dar muša nabagą!

Donelaitis primena ponams feodalams jų
 tokį pat gimimą, kaip ir vargšų, tokias jau
 silpnybes ir dievo jiems pavestas prievoles
 būrų atžvilgiu:

Tu, savavaldininke didpilvi, vis pasišiausęs
 Ir, nei žaišbs koks žaibuodams, gandini būrą,
 Ar tu ne taipjau, kaip bėdžius koks,
 prasidėjai,
 Ir moma taip tav, kaip jam, pasturgalį
 šluostė?

Kas tav liepė vargdienį nuliūdusį spardyti
 Ir pasidžiaugt dėl to, kad jis vaitoja
 dejuodams?

Dievs ant sosto prakilnaus tav paliepė sėstis
 Ir piktus koravot bei baust tav įdavė šoblę;
 Bet teisiuosius kirst ir durit tav nedavė valią.
 Taigi dabokis, aštrų kardą savo pakeldams,
 Kad n'įžeistumei tav klausantį nabagėlį...

O jūs, vargdienėliai, jūs, vyžoti ubagai!
 Jūs, baudžiauninkai, bernai ir kaimenių
 kerdžiai!
 Ir kas dar daugiau yr stenančių nabagėlių,
 Ramdykit ben ašaras irgi paliaukite verkę!

Donelaitis parodo, kad ponai nesigailėjo ne tik būrų, bet ir savo tarnų bei sandarbininkų. Kai šaltyšius Pričkus, gobšo amstroto-dvarininko įsakytas, su Vyžlaukio valstiečiais nuveža jo grūdus į Karaliaučių ir ten kiek užtrunka, tai ponas amstrotas ko galo negauna iš rūpesčio, kad tik nedingtų kur jo pinigai:

Sako, kad jo pons daugysk, didžiai nusigandęs
Irgi drebėdams, prieš gaidžius iš patalo šoka:
Nes prieš gaidystę vis jam bilduks pasirodo
Ir jo skrynią su skarbais į kaminą velka.
Todėl jis kasryts, kad jau vėl užteka saulė,
Klūpodams, kaip tikras nars, pas atdarą
skrynią
Už išlaikymą skarbų Tėvemūs pasiskaito.

Apsidžiaugė ponas amstrotas, kai būrai iš Karaliaučiaus grįžo, tačiau jis baisiai supyko, kai jo tarnai pinigus suskaitę surado, kad vieno šilingo stoka! Dėl šio "nuostolio," vieno šilingo, amstrotas įsakė vytiniais išplakti javus vežusius baudžiauninkus, vakmistrą sumušė dar labiau (tas net kelias dienas sirgo), o šaltyšių Pričkų taip sumušdino, kad tasai tris dienas pasirgęs mirė:

Bet kaip jo tarnai, kiek yr, surokuoti pagavo, štai, kokia nečėstis! šilingo pasigedo.
Amstrots dėl iškados tos taip nusigando,
Kad per visą naktį vėl miegot negalėjo,
O, išaušus jau, taip sumušdino Pričkų,
Kad, vos tris dienas sulaukęs, numirė bėdžius!
Bet ir vakmistrui taip smarkiai mušė per
ausį,

Kad ir jis penkias dienas ant patalo sirgo;
O būrus visus, kurie jo pardavė grūdus,
Liepė todėl pliekt, kad jie pasivėlinę buvo
Ir tiek rūpesčių sunkių jam buvo padarę.
Tai, broleliai! tai visa šio svieto malonė!
Tiek nusipelnom, kad viernai atliekame
slūžbą!

Juk jau, kas tik nor, tas būrišką nabagėlį
Stumdo šen ir ten, nei kokį šunį nevertą.

Vyžotas lietuvis, pratęs prie solidaus maisto: šiupinio, dešrų, kumpių, lašinių, sūrio, barščių, kopūstų, žirnių, bulvių—negali pakęsti vokiškų ar francūziškų "prašmatnybių"; jam šlykštu darosi matant kai "prancūzpalaiškis, riebių varlių prisiėdęs", ar vokietis, su-

kirmijusį, dvokiantį zuikį sudorojęs sau pilvą glosto. Tokius "rafinuotus" valgius pamatęs lietuvis turi skubėti už artimiausios sąsparaos...

Va ką sako šulcas (seniūnas) Pričkus, kuriam teko nešti laišką tūlam "dumčiui" ir matyti, kokias "patrovas" dvarininkai pietums valgo:

Aš, kaip tarnui reik, savo prastą mučę
nusivožęs
Ir paikiai pasikloniojęs, tuo gromatą rodžiau
Irgi, padavęs ją, tyčioms į atdarą kuknią
Įlindau pažiūrėt, kokius ten šutina kąsnius:
Nėsa papratęs jau tarp ponų skiauturę rodyt
Nei koks draugas jų, nebijaus nei šio, nei tokio.

Čia trys kukoriai duži man tuo pasirodė;
Viens nešvankelis mėsinėjo vanagą juodą,
O kitsai, su nagais draskydams ištisą zuikį,
Kirmėlių gyvų lizdus iš vėdaro krapštė;
Ale trečiasis, du biauriu ryku nusitvėręs,
Rupuižes baisias į bliūdą tarškino platų:
Nes tas rupuižes mūsų ponai garbino
skaudžiai.

Taipgi bežiūrint man jau dūšiai pikta pastojo
Ir aš, pro duris iššokęs, vėmti pradėjau.
Taip nesvietiškai nusivėmęs, vėl pasirodžiau,
Bet tyčiomis nesakiau, dėl ko man taip
pasidarė.

Žinot juk, kaip ponpalaikiai tuo juokiasi
būrai,
O mažu jie dar man čia būtų mušę per ausį.
Todėl tykojau tyloms, už durų nulindęs,
Kad pamatyčiau ben, kaip ponai mūs
čėstavojas.

Kukoriai valgius naujus jau buvo sutaisę,
Taip, kad visas dvars dėl jų smirdėti pradėjo.

Kaip jau esame minėję, Kristijonas Donelaitis savo raštų nespausdino ir, regimai, jų spaudai neruošė. Jam mirus (1780 m.), jo našlė visus savo velionies vyro rankraščius, veikiausiai laikydama juos esant be jokios vertės, pavedė Valterkiemio klebonui Jordaniui. Ten tie rankraščiai išgulėjo porą dešimčių metų, o dalis jų ir visai žuvo. Laimei, juos buvo nusirašęs Išdagių klebonas J. F. Holfeldas. Iki pastarojo karo pradžios tie Donelaičio raštai bei jų nuorašai (viso 149 dideli puslapiai) buvo Karaliaučiaus valstybiniame archyve. Kur jie yra dabar — nežinau.

Tais rankraščiais pasinaudojęs, Karaliaučiaus universiteto profesorius Liudvikas Rėza (Rhesa) paruošė pirmąjį Donelaičio raštų leidinį ir savaip jį "suredagavęs" bei "apvalęs" nuo necenzūriškų išsireiškimų, 1818 m. išspausdino. Rėza sulietuvino ir autoriaus pavardę, kuri originaluose buvo pažymėta — *Donalitius*. Tasai pirmas Rėzos leidinys, aišku, buvo labai sudarkytas ir nepilnas. Būtinai reikėjo naujo leidinio, kurį 1865 m. paruošė filologas Augustas Schleicheris ir išleido Petrapilio Mokslo Akademija. Po keturių metų (1869) Karaliaučiuje išėjo Nesselmano redaguotas Donelaičio raštų leidinys, daug pilnesnis ir tobulesnis, negu Rėzos redaguotas. Po Nesselmano pasirodė dar keturi Donelaičio raštų leidimai: M. Jankaus Tilžėje 1891 m., A. Burbos ir A. Miluko Shenandoah 1897 m., J. Šlapelio Vilniuje 1909 m. ir M. Biržiškos redaguotas Kaune 1928 m. Šiam leidiniui M. Biržiška ir žodyną bei komentarą paruošė. Be to, 1940 m. Lietuvos švietimo ministerija išleido Donelaičio "Metus", kuriuos V. K. Jonynas iliustravo atitinkamais medžio raižiniais.

Didžiausias Donelaičio kurinys, tai eiliuota poema "Metai", apimanti keturias metų idilijas: "Pavasario Linksmybės", "Vasaros Darbai", "Rudens Gėrybės" ir "Žiemos Rūpesčiai." Tai, neabejotinai, yra pagrindinis mūsų klasiko darbas. Be "Metų", Donelaitis dar yra parašęs įvairių pamokinančio turinio pasakėčių: "Pričkaus pasaka apie lietuvišką svotbą", "Šuva didgalvis", "Rudis jomarkinis", "Lapės ir gandro čėsnis", "Vilkas provincininkas", "Pasaka apie šūdvalalį", "Aužuols gyropelnis", etc.

Kristijonas Donelaitis mums įdomus ne vien tik, kaip klasikas-poetas. Jis yra pirmas lietuvių tautinės sąmonės žadintojas, todėl ir jo raštų nuopelnas lietuvių literatūrai yra labai didelis. Jis pirmas išvedė mūsų literatūrą iš siauro tikybinių spausdinių kelio ir iškėlė ją ligi pasaulinės literatūros lygio. Jeigu jisai būtų rašęs kuria nors labiau žinoma kalba, o ne lietuviškai, Donelaitis būtų buvęs nemažiau pasauliui žinomas, kaip graikų Homeras ar romėnų Vergilijus. Garbė mūsų senam dainiui!

ŽODYNĖLIS

- Amstrotas*—valdžios patarėjas.
Aužuols—ąžuolas.
Bildukas—vaiduoklis.
Bloznas—neišmanėlis.
Buksvos—kelnės.
Būras—ūkininkas - baudžiauninkas.
Čėsnis—bankietas.
Duži—stori.
Drimelis—nemokša, vėpla.
Dumčius—išminčius, tarėjas.
Filologas—kalbų nagrinėtojas.
Gandina—gąsdina.
Glupas—kvailas.
Guiniodams—gainiodamas, vaikydamas.
Kėžas—sūris.
Kurpės—klumpės.
Malkelis—naminis alus.
Mėžinys—mėšlas.
Moma—motina.
Mučė—kepurė.
Mundraudams—judėdamas.
Nabagas—bėdžius.
Nešvankėlis—šlykštybė.
Petrapilis—Leningradas.
Perlenkis—likimas, dalis.
Rupuižia—rupūžė.
Rykas—indas.
Sopagas—batas.
Skinkis—naminis gėralas.
Šiupinys—valgis iš žirnių, kruopų ir bulvių.
Sturliukas—zuikis, kiškis.
Šoblė—kardas.
Šlapjurgis—girtuoklis.
Spielmonas—muzikantas.
Štuka—pokštas.
Šulcas—seniūnas.
Šulmistras—mokytojas.
Šutka—baika, juokas.
Šūtyt—baikaut, juokaut.
Švankus—švarus, gražus.
Svotba—vestuvės.
Tikt—tik.
Urdelis—įsakymas.
Vakmistras—prievaizdas.
Vėdaras—pilvas.
Viežtybai—mandagai, tauriai.
Zaunyt—niekus taukšti.
Žėlėk—pasigailėk.

LIETUVOS KULTŪROS SUKLESTĖJIMAS

JONAS BUČAS

Vilniaus centre, ties aikšte, pavadinta didžiojo rusų karvedžio Michailo Kutuzovo vardu, stovi senovinis pastatas. Tai—universitetas. Daugelis lietuvių kartų svajėjo išeiti mokslą jo sienose, tačiau įgyvendinti tą troškimą tapo galima tik įsikūrus Lietuvoje Tarybų valdžiai, kuomet pirmą-kart lietuvių tautos istorijoje išsimokslinimas, mokslas, kultūra, menas pasidarė prieinami darbo žmonėms.

Vilniaus universiteto studentas Stasys Stankevičius pasakoja:

— Mano tėvas buvo kumečiu. Nuo mažens man teko dirbti buožėms. Tik Tarybų valdžios metais man pavyko užbaigti vidurinę mokyklą ir įstoti į universitetą...

Stasio Stankevičiaus likimas yra tipingas. Kiek Lietuvoje yra tokių, kaip jis, žmonių, kurie išėjo į platų kelią, į žinias tik po to, kai virš respublikos pakilo naujoji saulė! Štai Mykolas Baronas, istorijos-filologijos fakulteto studentas. Didelį ir sunkų revoliucionieriaus kelią jis išėjo. Savo autobiografijoje Mykolas Baronas rašo: "Mano tėvas buvo batsiuviu, išeidamas į pirmojo pasaulinio karo frontą, jis mums nepaliko jokių lėšų. Aš tegalėjau užbaigti tik 3 mokyklos klases, vėliau dirbau dailide. Smetonos žandarai suėmė mane už revoliucinę veiklą ir nuteisė kalėti iki gyvos galvos."

Tarybų valdžia išgelbėjo Baroną nuo mirties fašistinėje žvalgyboje. Didžiojo Tėvynės karo metais jis su ginklu rankose gynė savo Tėvynę. Drauge su pergalingąja Tarybinės Armijos kariuomene jis atėjo iki Oderio, ten buvo sunkiai sužeistas. Po išgijimo ligoninėje grįžo į tėvynę, nenutraukdamas darbo, vakarais, lankė mokyklą, o po to įstojo į universitetą.

Aš, senas žmogus, pragyvenęs ilgą gyvenimą, ypatingai patiriu grandiozinius poslinkius, kurie vyko respublikoje tarybų valdžios metais. Juk buržuazinė Lietuva per dvidešimt metų neįstengė praktiškai įgyvendinti net ketverių metų visuotinį apmokymą.

— Kas gi bus, jei visi pradės mokytis? — istoriškai rėkavo smetoniškojo seimo deputatai. — Lietuvai reikia ne gimnazistų, o bernų ir mergų!...

Tokios antiliaudinės politikos išdavoje iki 1940 metų respublikoje buvo per 300 tūkstančių neraštingų.

Kitas gyvenimas prasidėjo Tarybų valdžios metais. Niekuomet Lietuvoje nebuvo tiek besimokančiųjų mokyklose, technikuose, aukštosiose mokslo įstaigose, kiek dabar. Niekuomet neišeidavo tiek knygų ir laikraščių, nebuvo tiek mokslinių įstaigų. Vilniaus valstybinis universitetas—ryškus pavyzdys to didžiulio dėmesio, kurį tarybinė vyriausybė skiria lietuvių kultūros išvystymui. Užtenka priminti, kad dabar jo fakultetuose mokosi tiek studentų, kiek jų 1939 metais buvo visoje buržuazinėje Lietuvoje.

Praplėtė savo darbą ir kitos aukštosios mokyklos, atidarytos naujos. Respublikoje — 11 aukštųjų mokslo įstaigų, kuriose studentų skaičius, palyginti su buržuaziniu laiku, padidėjo tris kartus. Sukurtas platus tinklas vakarinių vidurinių darbininkų ir kaimo jaunimo mokyklų, paruošiamųjų kursų, kurie parengia jaunuolius ir jaunuoles įstojimui į aukštąsias mokyklas. Atidaryta eilė liaudies universitetų. Vilniuje ir Kaune sėkmingai veikia vakariniai marksizmo-leninizmo universitetai.

Nuo pat pirmųjų mokymosi dienų studentas įjungiamas į aktyvų mokslinį-tiriamąjį darbą įvairiose mokslo draugijose ir studentų rateliuose. Tai — naujas reiškinys lietuviškosios aukštos mokyklos gyvenime. Smetoniškais laikais Kauno universitete, pavyzdžiui, nebuvo nei vieno mokslinio studentų ratelio ir tuo pat metu buvo apie šimtą įvairių studentų korporacijų, per kurias reakinga universiteto vadovybė prikimšdavo studentų galvas fašistiniu kliedesiu.

Tarybų Lietuvoje, kaip ir visoje Tarybų Sąjungoje, ne tik paskelbta bet ir įgyvendinta praktikoje teisė į mokslą. Į visas respublikos

mokyklas gali įstoti kiekvienas, kas išlaikė įstojamuosius egzaminus. Studentai gauna valstybines stipendijas, aprūpinami bendrabučiais. Jų dispozicijoje turtingiausios bibliotekos, mokymo priemonės, kabinetai ir laboratorijos, kūno kultūros salės ir stadionai.

Sėkmingame respublikos aukštųjų mokslo įstaigų darbe didelę pagalbą suteikia Tarybų Sąjungos aukštosios mokyklos, susikaupusios didelį kvalifikuotų kadro parengimo patyrimą. Štai jau keletą metų Vilniaus universitetą šefuoja Maskvos Lomonosovo vardo universitetas. Per darbo žmonių demonstracijas Vilniuje, didžiųjų švenčių — Gegužės Pirmosios ir Lapkričio 7-sios — dienomis universiteto kolonos priešakyje žengia vėliavnešiai. Jie neša didžiules žydras vėliavas. Tai—Maskvos studentų dovana; ji simbolizuoja ne tik dviejų šalies seniausių mokslo įstaigų draugystę, bet ir dviejų—lietuvių ir rusų—tautų draugystę.

Du kartus per metus—per žiemos ir vasaros atostogas—Maskvos studentų delegacijos būna Vilniuje, o Vilniaus universiteto atstovai vieši pas savo Maskvos bičiulius. Daugelis mūsų studentų, baigdami išsimokslinimą, važiuoja į Maskvos universiteto aspirantūrą. Tokį pat glaudų ryšį palaiko visos Lietuvos aukštosios mokyklos, iš vienos pusės, su geriausiomis brolišųjų tarybinių respublikų aukštosiomis mokslo įstaigomis—iš kitos.

Šimtai respublikos mokslinių darbuotojų nuolat lanko stambiausias Maskvos, Leningrado, Kijevo, Minsko, Tbilisio, Sverdlovsko bei kitų miestų mokymo ir mokslinio tyrimo įstaigas.

Siekiant patenkinti didžiulį ir vis augantį respublikos darbo žmonių patraukį į žinias, dideliais tiražais leidžiami politinės, mokslinės, technikinės ir grožinės literatūros kūriniai. Per pokarinius metus respublikoje išleista apie du tūkstančius knygų pavadinimų daugiau kaip 20 milijonų egzempliorių tiražu.

Visuose knygynuose ir kioskuose pardavinėjamos brošiūros—Politinių ir mokslinių žinių skleidimo draugijos narių paskaitos. Lietuvos TSR Mokslų Akademijos prezidento J. Matulio, Visasąjunginės Žemės Ūkio Akademijos tikrojo nario Kriščiūno ir daugelio kitų lietuvių mokslininkų veikalai išleisti dideliais tiražais ir tapo plačiųjų Lietuvos mokslinių sluoksnių turtu.

Geriausieji lietuvių literatūros kūriniai išversti į rusų, ukrainiečių, baltarusių, kirgizų, gruzinų, estų, azerbaidžaniečių, armėnų ir kitų TSR Sąjungos tautų kalbas. Daugelis milijonų tarybinių skaitytojų susipažino su Donelaičio, Baranausko, žemaitės, Cvirkos, Nėries, Venclovos, Korsako, Churgino, Mozūriūno ir kitų rašytojų ir poetų kūriniais.

Dideli yra lietuvių tautos kultūros pasiekimai. Bet dar puikesnės yra perspektyvos jai vystytis artimiausioje ateityje. Tarybų Lietuva draugiškoje brolišųjų tautų šeimoje, žengia neregėto savo kultūros, nacionalinės savo forma, socialistinės savo turiniu, suklestėjimo keliu.

RYTOJUS

žaliuojančiomis
sodų barikadom
laukus užtversim,
kad sausra pikta,
pageltusi
iš troškulio ir bado,
pas mus neįsibrautų
niekada!

Kur dykumą
išdegusią mačiau, —
ten ryt banguos
pasėlių okeanai,
ir vynuogynai stiebsis
vis aukščiau.

Ir paupy,
leinių pušų alėjoj,
kur drėgnas vėjas
dvelkia ajarais,
mes daug dainų
sudėsime vakarais,
kaip šitos rankos
džiūtį nugalėjo,

kaip dykumom
bevaisėm ir nykiom
paskelbė jos kadaise
žalią karą,
užtvankom vešliom,
laimingi mūsų
vasarojai šnera,
lyg marios
išsilieję lygumom!...

Aleksys Churginas.

RABINO VILTIS PRIEŠ SAULĖLEIDĮ

VILLIERS DE L'ISLE-ADAM*

Prieš daugelį metų, užėjus vakarui, garbingasis Pedras Arbuez d'Espila, šeštasis preoras - perdėtinis Segovijos Domininkonų klioštoriaus, ir trečiasis Didysis Ispanijos inkvizitorius, lydimas brolio, vedamas dviejų bičiulių iš šventosios Raštinės, — pastarieji nešini liktarniomis, — įėjo į rūšį.

Didelių storų durų velkė-skleštuvus sugirgždėjo ir jie įžengė į dvokiantį visokiems reikams atlikti esamą urvą, kur nyki šviesa parodė tarp grandžių prie sienos prijungtą kruviną kankinimo kėdę, brazierą ir siauru kaklu puodą. Ant krūvos šiaudų, surakintas retėžiais, užmauta ant kaklo geležine kilpa, sėdėjo apsilvilkęs skarmalais, nežinomo amžiaus, išsvargęs, sumenkėjęs žmogus.

Šis kalinys buvo niekas kitas, kaip rabinas Aseras Abarbanelis, iš Aragono žydas, kuris čia buvo kankinamas daugiau kaip vienerius metus. Rabino "aklumas buvo tirštesnis už jo odą", ir jis atsisakė išsižadėti savo tikybos!

Didžiudamasis savo gimine, siekiančia tūkstančius metų, didžiudamasis savo prosenoliais — nes visi žydai, to vardo verti, savo giminės krauju didžiuojasi, — talmudiškai jis yra kilęs iš Otonielio, o to pasėkoje, iš Ipsibijos, paskutinio Izraelio teisėjo žmonos, — vis tai sąlyga, teikusi jam drąsos kentėti nuolatinį kankinimą.

Ašarotomis akimis, dėl to, kad ši ryžtinga siela atsisako išganymo, garbingasis Pedras Arbuez d'Espila, artindamasis prie drebančio rabino, kalbėjo jam sekamai:

"Mano sūnau, džiauškis: tavo kančios šičia, žemai, neužilgo baigsis. Jeigu, atsižiūrint į tokį atkaklumą, aš buvau priverstas leisti, su dideliu apgailėstaviu, naudoti didelį griežtumą, tai visgi mano broliško taisyms uždavinys turi savo ribas. Tu—figos lapelis, tiek daug kartų atsisakęs teikti vaisių; pagaliau suvytai, tačiau Dievas vienas tegali teisti tavo vėlę. Gal būt nematomoji malonė apšvies tave paskutinėje minutėje. Mes privalome to tikė-

tis. Tam yra pavyzdžių. Taigi, šią naktį miegok sau ramiai. Rytoj tu būsi paimtas į *auto da fe*; vadinasi, tu būsi patalpintas ant laužo, atiduotas simboliškoms amžinosios ugnies liepsnoms: jos degins, kaip tu žinai, tik iš tolo, mano sūnau; ir mirtis tave pasieks tik už dviejų valandų (dažnai už trijų), dėl to, kad ant pasmerktųjų galvų ir širdžių yra dėdami šlapi, šalti bandažai. Iš viso jūs bus 43. Pastatytas paskutiniu eilėje, tu turėsi užtenkamai laiko prisiimti Dievą ir paaukoti jam šį ugnies krikštą, kuriuo yra pati dvasia šventoji. Turėk viltį šviesoje ir ilsėkis."

Su šiais žodžiais, padavęs ženklą savo bičiuliams atrakinti kalinį, preoras švelniai apsikabino jį.

Tuomet atėjo eilė brolio atpirkėjo, kuris, žemu tonu, prašė žydo atleisti jam už tai, ką jis jį kankino, tam, kad atpirktų jį; tuomet du bičiuliai tyliai žydą pabučiavo.

Pasibaigus šioms apeigoms, kalinys buvo paliktas, vienas, suglumintas, tamsoje.

-:- -:- -:-

Nuo kančių sudžiuvusiomis lūpomis ir pažeistu regėjimu, rabinas Aseras Abarbanelis, iš karto pradėjo stebėti uždarytas duris. Uždarytos? Šis žodis nesąmoningai sukėlė rabino galvoje neaiškų reginį—per plyšį, esantį tarp durų ir sienos, jo akyse blyksterėjo liktarnių šviesa. Liguista vilties mintis, dėl jo smegečių nusilpnėjimo, išjudino jį visą. Jis prišliaužė prie to plyšio. Tuomet, labai lengvai ir atsargiai, įkišęs jin vieną pirštą, patraukė duris link savęs. Puiku! Per retą nelaimę, broliukas, kuris rakino duris, pasuko didžiulį raktą per anksti, tuo būdu, aprūdijusis sklėstuvus, nepataikė įsmukti į skylę, na, ir durys neužsirakino!

Rabinas išdrįso pažvelgti laukan. Padedamas prieblandos, jis pamatė pusratį sienų, tarp kurių buvo sukti laiptai; prieš jį patį, viršuj penkių ir šešių pakopų, buvo savotiški juodi vartai, atsidarę į nepaprastai platų koridorių, kurio pirmieji skliautai buvo matomi tik iš apačios.

*Villiers de L'Isle-Adam francūzų rašytojas, gyvenęs tarp 1838-1889.

Išsitiesęs jis, gulsčias iššliaužė koridorium. Tikrai tai buvo koridorius, tačiau be galo ilgas. Blanki šviesa nušvietė jį: lempos, kabančios viršuje, tarpais šviesino nuobodžią atmosferą. Per visą koridoriaus ilgį nesimatė nei vienerių sienose durų! Tik viename šone, kairiajame, geležinėmis štangomis apkaltos įdubusios sienon skylės, įleido šviesos, matyt, vakariškos, nes protarpiais rausvos štangos rymojo ant plokščių akmenų, o toliau ten galėjo būti durys pabėgimui. Geštanti žydo viltis buvo įtempta, nes tai buvo *paskutinė viltis*.

Jis laikėsi prisiglaudęs prie sienos, bandydamas patapti jos dalimi. Jis šliaužė povaliai ant krūtinės, brukdamas atgal sudejavimą, kai užgauta dar šviežia žaizda diegė sopuliną visą jo kūną.

Staiga jo ausis pasiekė sandalais apautų kojų eisenos garsas. Jis sudrebėjo; baimė jį smaugė, akys temo. Nėra ko nei sakyti, viskas baigta. Jis įsiraitė sienos nišon, lomon, ir, pusgyvis laukė.

Tai buvo šventosios raštinės tarnautojas, skubęs kažin kur. Jis praėjo greit, nešinas rankoje kankinimo įrankius, — baisi žmogysta — ir dingo. Baimė, kurią rabinas išgyveno, atrodė, sustabdė visus jo gyvybės veiksmus, ir jis arti valandą laiko gulėjo, nebegalėdamas pasijudinti. Bijodamas kankinimų padidėjimo, jei jis būtų sugautas, jis pradėjo galvoti apie grįžimą į savo urvą, į rūšį. Tačiau senoji viltis pakuždėjo jam į ausį tą dieviškąjį "o gal būt", kas suramina mus visus liūdniausiuose momentuose. Atsitiko stebūklas, apie tai nei abejoti netenka. Jis pradėjo šliaužti pirmyn, ieškodamas vietos pabėgimui.

Bet, bet! Jis ir vėl išgirdo ką tai ateinant. Girdi žingsnius, tik jie buvo lėtesni ir sunkesni. Pasirodė dviejų, balto ir juodo, inkvizitorijų formos, atvykstančios iš tamsos. Juodu kalbėjosi žemu tonu ir atrodė, sprendė svarbų klausimą, nes aštriai rankomis gestikulavo.

Pamatęs juodu, rabinas Aseras Abarbanelis primerkė savo akis; jo širdis taip greit mušė, jog rodėsi jį užtroškinti; jo skarmalai buvo peršlapę agonijos šaltu prakaitu. Jis gulėjo prisispaudęs prie sienos nesujudėdamas ir meldėsi prie Dovydo Dievo.

Ties pat juo abudu inkvizitoriai stabtelėjo po lempos šviesa, — matyt, kas tokio nepaprasto atsitiko jų diskusijose. Vienas, klau-

sydamas savo bičiulio, žvelgė rabiną! Ir jo žvilgsnyj — nelaimingasis nepastebėjo, jog tame žvilgsnyj nebuvo nieko reikšmingesnio — jis įsivaizdavo, kad jis ir vėl jaučia degančias reples, žnaibančias jo kūną, jis ir vėl turėjo tapti gyva žaizda. Apmiręs, be kvapo, jis drebėjo, paliestas vienuolio plasnojančio kostiumo padalkų. Tačiau, nors tai keista, tačiau atrodė natūralu: inkvizitoriaus stebėjimas buvo stebėjimu žmogaus, giliai paskendusio diskusijose ir galvojančio, ką jis turįs atsakyti savo bičiuliui; atrodė, būk jo akys yra įvertos į žydą, bet jos žydo nematė.

Iš tikrųjų, po keleto minučių, abudu inkvizitoriai pamažu ėjo savo keliu, dar vis kalbėdamiesi žemu tonu, link tos vietos, iš kurios kalinys atšliaužė. JUODU JO NEMATĖ! Tame rabino minčių sąmišyje tuojau į jo smegenis trenkė klausimas: "Argi aš jau esu nebegyvas, jei juodu manęs nematė?"

* * *

Pirmyn!

Jis privalas skubėti link to tikslo, kurį įsivaizdavo (be abejojimo, klaidingai), prie išsigelbėjimo; link tos tamsos, nuo kurios jis buvo apie 30 žingsnių atstume. Jis rėpliojo skubiau pirmyn klupsčias, ant rankų, vilkdamas save per skausmus vis pirmyn, ir neužilgo iššliaužė į tamsųjį šio baisaus koridoriaus galą.

Staiga nelaimingasis pajuto šalto oro srovelę ant savo rankų, besiilsinčių ant plokščio akmens; oras įėjo pro nedideles duris, link kurių vedė dvi sienos.

Ak, jei tos durys atsidarytų į lauką! Kiekvienas šio palaužto bėglio dirksnys jaudinosi ta viltimi. Tamsoje jis tyrė duris. Nėra jokio sklęstuvo, jokio užrakto. Tik klemka. Jis pabandė. Paspaudus nykščiu klemką, ji pasilenkė: durys tyliai atsidarė.

"Aleliūja!" sumurmėjo rabinas, stovėdamas ant slenksčio ir stebėdamas erdvę.

Durys atsidarė į daržus, kurių viršuje mėlynavo žvaigždėtas dangus, — į pavasarį, į laisvę, į gyvenimą! Jis matė laukų plotus, siekiančius kalnų virtines. Išreiškimui padėkos Dievui, kuris suteikė jam pasigailėjimo, rabinas išskėtė savo rankas ir pakreipė akis link dangaus.

* * *

Tuomet jis pradėjo vaizduotis rankų šešė (Tąsa ant 108-to pusl.)

Dominikas Lekavičius

Nors jau buvo mūsų spaudoje minėta apie Dominiko P. Lekavičiaus mirtį, kuri išplėšė jį iš gyvųjų tarpo 1950 m. balandžio 2 d., bet kiek plačiau apie jo gyvenimą ir veikimą pirmievių eilėse buvo mažai tepasakyta. Todėl nors trumpai reikia šis tas pasakyti.

Dominikas P. Lekavičius gimė 1873 metų lapkričio 12 dieną Lietuvoje Raseinių apskrities Rotulių kaime. Dominiko tėvai, Jurgis ir Agota Lekavičiai, turėjo pasiryžimą savo vaikus kiek galima pamokyti. Bet reikia žinoti, kad tais laikais Lietuvoje, kada Lietuva

Dominikas Lekavičius

Reiškiam širdingiausią simpatiją ir giliausiai įvertiname draugo Dominiko P. Lekavičiaus atliktus darbus žmonijos labui.

K. ir H. Kairiai, K. ir H. Bogužai, J. Tautvidas, S. Karsokienė, J. Norkus, S. Ormanienė, S. Aglinskienė, J. Kazmier, A. ir J. Kuodžiai, U. Načajienė, M. Savukaitienė, A. Dovidas, J. Armolis, A. Lukumas, S. Orda, S. Petrikis, M. Zdankienė, J. K. Mažukna, J. Mauragienė, C. Lucas, S. Senionis, Tikras Draugas.

buvo po rusų caro valdžios priespauda, mokslo lietuviui dasigauti buvo didelė sunkenybė, tik retas kuris lietuvis turėjo laimę pasiekti mokyklos duris. Dominikas gavo progą keletą žiemų lankyti vieną kitą pradinę mokyklą. Tuo pačiu kartu jis mokėsi giedoti ir ėjo įvairius patarnavimus Skirsnemunės bažnyčioje.

Sulaukęs 13 metų amžiaus, Dominikas pradėjo tris metus mokytis batsiuvio amato. Išmokęs darbą, jis pristojė prie kito, senesnio batsiuvio, ir važinėjo po įvairius kaimus bei miestelius dirbdamas. Jis gaudavo vieną rublį į savaitę algos ir valgį, kas, žinoma, tais laikais skaitėsi gana dideliu uždarbiu. Sulaukęs 20 metų Dominikas pradėjo batsiuvauti pats vienas. Sulaukęs 25 metų atvyko į Jungtines Valstybes ir pirmiausia apsisistojė Fairfield, Conn. Tai buvo 1898 metai. Pirmutinis jo darbas Amerikoje buvo ūkyje. Į mėnesį gaudavo dešimt dolerių algos, vėliau pakėlė iki penkiolikos dolerių. Bet vasarai užsibaigus ir ūkio darbui sumažėjus, Dominikas buvo priverstas kur kitur darbo ieškoti. Ieškodamas darbo, atvyko į Pittsburgh, Pa., kur jis susitiko su giminaičiu ir pažįstamu, kuris netrukus jam padėjo darbą gauti plieno įmonėje. Tai buvo baisiai sunkus darbas. Reikėdavo dirbti trylika valandų į dieną.

Nors dirbdamas labai sunkiai, Dominikas Lekavičius surado laiko ir energijos prisidėti prie kelių vietinių draugijų, kaip Lietuvių Susivienijimas Amerikoje ir Tėvynės Mylėtojų Draugija. Per kokį laiką pavargęs ir pagyvenęs Pittsburghe, išvyko į Pittsburgho apylinkės kasyklas. Tenai dirbdavo sunkiai ir mažai teuzdirbdavo. Tas sąlygas žino tiksliai tie, kurie prieš 50 metų dirbo anglies kasyklose arba plieno fabrikuose. Tai buvo be galo sunkus darbininko gyvenimas. Tą visą turėjo Dominikas pergyventi. Tos sąlygos vertė jį net po kelis sykius kilnotis į Pittsburghą ir jo apylinkės miestelius. Ilgiausiai gal būt Dominikas išgyveno Pittsburghe, Courtney, Pa. ir Youngstown, Ohio. Tose vietose jis turėjo įsisteigęs savo biznį ir namus.

Pittsburghas buvo paskutinė Dominiko gyvenimo vieta.

Nuo pat atvykimo į šią šalį Dominikas Lekavičius turėjo patraukimo priklausyti prie draugijų ir jose veikti. Pradžioje tos draugijos buvo katalikiškos ir tautiškos, kiek vėliau jis įstojo į Lietuvos Socialistų Sąjungą ir tenai labai aktyviškai dalyvavo, taipgi priklausė prie teatrališkų kuopų ir dalyvavo vaidinimuose. Pradėjus tvirtis Amerikos Lietuvos Darbininkų Literatūros Draugijai, Aukščiausiai Prieglaudai Lietuvos Amerikoje, Lietuvos Darbininkų Susivienijimui ir kitoms progresyviškoms organizacijoms, Dominikas nuo pat pradžios buvo jų nariu ir veikėju.

Pittsburgho lietuviai 1913 metais pradėjo organizuoti kooperatyviškas draugijas, vienu kartu buvo įsteigtos net keturios kooperatyviškos krautuvės. Dominikas daug darbo jose įdėjo ir net keletą metų gaspadoriaus pareigas ėjo. Per paskutinius 30 metų jis buvo tikroju stulpu, kuris laikė parėmęs visą darbinikišką veikimą Pittsburghe. Jis darbavosi kuopose, apskrityse ir centruose. Nebuvo

tokio susirinkimo, kuriame jo nebūtų buvę. Jis uoliai platino visą pažangiečių spaudą ir gausiai aukodavo jos palaikymui. Koki tik būdavo vajai, ar tai Laisvės, Vilnies, ar LDS ir ALDLD, Dominikas visados juose dalyvavo ir dažnai net dovanas laimėdavo. Karo laiku ir po karo daug darbavosi rinkime aukų ir drapanų Lietuvos žmonių sušelpimui. Būtų didelė knyga, jeigu norėtum visus gerus Dominiko P. Lekavičiaus atliktus darbus surašyti.

Tai buvo žmogus, kuris visa širdžia, visa energija darbavosi apšvietai, darbo žmonių šviesesniai rytojui. Pasigęs jo pirmeiviškų organizacijų veikimas. Pasigęs jo draugai ir artimieji giminės: žmona, sūnūs Jurgis ir Petras, duktė Izabelė ir jos šeima, brolis Jonas ir visa eilė kitų.

Ilsėkis, drauge Dominikai, juodoje žemelėje, o mes, pasilikusieji, tęsime tą pirmeivišką darbą, kurį jūs taip aukštai vertinote. Ilsėkis ramiai, ilsėkis amžinai!

Jūsų Draugas.

ĮŽYMIOJI LIETUVIŲ TAUTOS POETĖ

(Penktųjų metinių nuo Salomėjos Nėries mirties atžymėjimui)

JONAS ŠIMKUS

Daugel brangių ir nepamirštamų vardų įrašyta lietuvių tautos poezijos istorijoje, bet visų brangiausias iš jų Salomėjos Nėries vardas. Mes mylim savo poezijos tėvą Donelaitį, mylim poetus Poškų ir Strazdelį, mylim mūsų gamtos nuostabų dainių Baranauską. Mums brangus Maironis, pasukęs lietuvių poeziją į naujas vėžes. Didis lietuvių tautos dėkingumas liaudies poetui Liudui Girai ir daugeliui kitų mūsų poetų.

Bet Salomėja Nėris mūsų poetų tarpe užima atskirą vietą. Ji — ne tik talentingoji poetė, ji drauge — aistringas kovotojas už lietuvių tautos laisvę ir laimę, už šviesią komunizmo ateitį.

Prieš 20 metų, buržuazinės smetoniškosios reakcijos laikais, Salomėjos Nėries apsisprendimas žengti kovojančios darbo liaudies gre-

tose, buržuazijai buvo tarytum perkūno smūgis iš giedro dangaus. Bet poetės — liepsningos savo tėvynės patriotės — sprendimas buvo neatmainomas. Žvelgdama savo kovojančią liaudį, žvelgdama į didžiąją Tarybų Sąjungą — į vienintelį pasaulyje laimėjusio darbo žmogaus šalį, — Salomėja Nėris suprato, kad socializmo "jūrininkai meta inkarą" visuose pasaulio kraštuose, kad rytoj visur "žydės raudonų vėliavų gaisrai." Dar tuomet, kai Lietuvos reakcija tarėsi gyvensianti amžių amžius, Salomėja Nėris dainavo:

Mūsų daug ir mes ne vienas,
Mūs milijonai rankų dirbančių,
Nepalauš mūs geležis nė plienas,
Našta sunkiausia nepalensks pečių.

O kai Lietuvos liaudis sudaužė smetoniškojo režimo pančius ir susikūrė respublikoje ta-

rybinę santvarką, ji vėl girdi—dabar jau nebe didžio liūdesio valandomis, o didžio džiaugsmo valandomis—Salomėjos Nėries balsą—garsiausią iš visų lietuvių poetų balsų.

Didžios laimės jausmas pagauna poetę. Gyva realybe tapo tai, apie ką ji ilgus metus svajojo. Štai kodėl jau pirmomis laisvo gyvenimo dienomis gimsta vienas iš įžymiausių poe-

SALOMEJA NĖRIS

tės kūrinį—“Poema apie Staliną”. Po jos ji parašo poemą apie Leniną—“Bolševiko kelias” ir eilę kitų puikių kūrinių.

Šiandieną mes skaitome tas poetas ir atrodo, kad jos tartum iš mūsų širdžių paimtos; niekuomet nublanks ne tik jų reikšmė ir garbė, bet ir jų poetiškas aktualumas. Įžymusis lietuvių tautos kompozitorius Tallat-Kelpša parašė pagal Salomėjos Nėries “Pomos apie Staliną” žodžius kantatą, kuri susilaukė pirmo laipsnio premijos. Ir šią dieną, tiek poema, tiek ir kantata, parašyta pagal jos žodžius, skamba ne tik visoje Tarybų Lietuvoje, ne tik daugiamilijoninėje Tarybų Sąjungoje, bet ir toli už jos ribų.

Didžiojo Tėvynės karo metais Salomėjos Nėries kūryboje patriotinė tema suskambėjo su ypatingu aštrumu ir jėga. Tai buvo pačios

rūsčiausios Lietuvos respublikos gyvenimo dienos. Salomėja Nėris visu savo didžiuliu talentu stoji prieš priešą.

Savo 1941 metais parašytoje poemoje “Mama, kur tu?”, ji su tokia neapykanta prakeikė hitlerinius žmogžudžius, žudžiusius Palangoje nekaltus lietuvių vaikus, jog toji neapykanta nesulaikomai kėlė tarybinius karius atkeršyti priešui.

Didžiojo Tėvynės karo laikotarpis Salomėjos Nėries poezijoje yra vienas iš labiausiai įtemptų ir kūrybiškai vaisingų jos kūrybos laikotarpių. Per tuos metus poetės talentas išaugo, jos kūriniai tapo dar labiau aistringi, teisingi ir idėjiniai. Tarytum ji visą laiką klausėsi tarybinės liaudies širdies plakimo ir savo kūryba Salomėja Nėris atsiliepdavo į kiekvieną šalies gyvenimo įvykį.

Kai priešas veržėsi prie Maskvos, ji rašė apie tai, kad “nepraeis priešų tankai” prie jos Tėvynės sostinės. Kai hitlerinės gaujos šturmavo Stalingradą, Salomėja Nėris pranašavo paskutiniams “šunims - ritieriams” neišvengiamą žuvimą. Įžymioji poetė dainavo apie pergale.

Didvyriškas Salomėjos Nėries patriotizmas, perteiktas visuose jos kūriniuose, anot Majakovskio, buvo “kulka ir vėliava” kovoje dėl Lietuvos liaudies laisvės ir nepriklausomybės.

Pamenu Salomėjos Nėries žodžius, kuriuos ji man tarė 1945 metų gegužės mėnesį: “Išsipildė ir mano žodžiai, paleisti į pasaulį rūsčiomis dienomis, dėl būsimos pergalės.”

Salomėjos Nėries, kaip ir kitų lietuvių rašytojų, balsas skambėjo ir tebeskamba ne tik lietuvių kalba, bet ir kitomis Tarybų Sąjungos tautų kalbomis, ir visų pirmiausia, rusų kalba. Rusų rašytojai, kaip tikri broliai, deda visas pastangas, kad nacionalinių rašytojų kūriniai pasiektų juo platesnes darbo žmonių mases visuose Tarybų šalies kampeliuose. Salomėja Nėris giliai brangino tą nuostabų tautų draugystės jausmą. Kur tik ji buvo—Maskvoje ar Leningrade, Ufoje ar Jasnoje Polianoje, visur tarybinė liaudis ją sutiko, kaip savo brangią dukterį. Su nepaprastu dėkingumu Salomėja Nėris apdainavo Maskvą—miestą, tapusį brangiu jos širdžiai:

Istorija tokio nežino,

Lygaus jam nėra ir nebus.

Per tolimų amžių kalnynus

Aidės tasai vardas skambus.

Už savo poetiškus kūrinius Salomėja Nėris susilaukė premijos.

Tarybų Lietuvoje nėra žmogaus, nėra jaunuolio ir jaunuolės, kurie nemokėtų Salomėjos Nėries eilėraščių. Jos nuostabios lyrikos posmai, kompozitorių perkelti į muziką, pasiekė pačius tolimiausius mūsų respublikos kampepelius. Premijos laureatų kompozitorių Dvariono ir švedo dainos Salomėjos Nėries žodžiais skambėjo ir Dainų šventėje, kuri įvyko Vilniuje šių metų liepos 21 dieną—Tarybų Lietuvos dešimtmečio sukakties dieną.

Dešimtys Lietuvos mokyklų ir naujai susikūrusių kolūkių turi Salomėjos Nėries vardą.

Salomėjos Nėries kūryba jau 1946 metais buvo išleista dviem stambiais tomis, kuriuos suredagavo žinomas lietuvių poetas Antanas Venclova. Respublikos dešimtmečio jubiliejaus proga vėl išeina Salomėjos Nėries raštų rinktinė. Jos kūriniai stambiu tomu išeina rusų kalba Maskvoje ir kitomis Tarybų Sąjungos tautų kalbomis.

Praėjo penketas metų, kaip gyvųjų tarpe nebėra įžymiosios lietuvių poetės Salomėjos Nėries, bet ji gyvena su mumis, ji kuria drauge su mumis, ji laimi drauge su mumis. Praeis amžiai, bet Salomėjos Nėries vardas visuomet bus gyvas lietuvių tautos širdyje.

Kovotojas, mąstytojas, revoliucionierius

L. TIMOFIEJEVAS

Du šimtmečiai skiria mus nuo tos dienos, kai gimė Aleksandras Nikolajevičius Radiščevas, ir daugiau kaip 150 metų nuo to laiko, kai pasirodė jo garsioji knyga "Kelionė iš Peterburgo į Maskvą." Bet šio bebaimio revoliucionieriaus vardas yra gyvas liaudies atmintyje. Jo gyvenimas lieka didvyriško, įkvėpto tarnavimo liaudžiai pavyzdys.

Radiščevas stovi prie rusų išsivadavimo sąjūdžio lopšio, jį teisėtai vadina pirmuoju rusų revoliucionierium. Kad ir būdamas turtingo dvarininko, daugelio "sielų" savininko, sūnus, jis sugebėjo pamatyti ir pajusti pavergtos rusų liaudies kančias. Nutraukdamas ryšius su savo aplinka, atsisakydamas nuo visų asmeninių reikalų, jis visą savo gyvenimą paskyrė kovai dėl šios liaudies teisių ir laisvės. Jo tvirto būdo ir įsitikinimų nepalaužė nei mirties nuosprendis, nei ištrėmimas į Sibirą, kuriuo jam pakeitė mirties bausmę.

Grįžęs iš ištremties, jis su tuo pačiu aistringumu kovojo dėl liaudies teisių. O kai jam buvo grasinama naujais persekiojimais, jis nusižudė, ir jo savižudybė nuskambėjo kaip rūstus protestas prieš patvaldinę priespaudą.

Tie metai, kuriais Radiščevas pradėjo savo veiklą, buvo ypatingo baudžiamos siautėjimo laikai. Kotryna apdovanodavo savo favoritus tūkstančiais "sielų," dvarais ir brangenybėmis.

Bajorų savivaliavimas pasiekė tada milžiniško masto. Už baudžiauninko nužudymą dvarininką nubausdavo vien bažnytine atgaila. Tik nedaugelis pažangių ano meto žmonių suprasdavo, kaip nežmoniškai engiama liaudis, į visą priespaudą atsakiusi galingu Pugačiovo vadovaujamu sukilimu (1773—1775 m. m.), kuris sukrėtė Kotrynos imperijos pamatus.

Radiščevas buvo vienas iš labiausiai išsimokslinusių savo meto žmonių. Jis turėjo enciklopedines žinias iš įvairiausių mokslo šakų, pradedant nuo teisės mokslų ir baigiant medicina. Jis buvo talentingas rašytojas, pasireiškė, kaip poetas ir publicistas, kaip filosofas ir ekonomistas, kaip istorikas ir vertėjas.

Jo filosofiniai įsitikinimai, išugdžiusieji didžiojo Lomonosovo pažiūras, buvo tas pagrindas, ant kurio išaugo rusų materialistinės filosofijos pastatas. Radiščevas iškilo į milžinišką savo laikams idėjinį aukštį. Tiesa, jo materializmas nebuvo nuoseklus iki galo, bet jis sugebėjo kritiškai pažiūrėti į Vakarų Europos pažangiųjų filosofų teorijas ir išlikti ryškiu, savitu mąstytoju - materialistu. Radiščevo jėgą sudarė tai, kad jis sugebėjo suprasti ir su milžiniška jėga išreikšti tą revoliucinį liaudies masių bruzdėjimą, kuris taip audrin-

gai pasireiškė Pugačiovo sukilime ir nenustoję plėtojęs ir po jo pralaimėjimo.

Kiekvienoje nacionalinėje kultūroje, šalia viešpataujančių, išnaudotojiškų klasių kultūros, yra tikra kultūra, demokratinė, pačių liaudies masių kultūra. Radiščevas visa savo siela besąlygiškai perėjo į šių masių pusę ir skelbė liaudies mintis ir liaudies rūstybę. Jis pirmasis suprato, kad tėvynės meilė tik tada yra pilna ir vientisa, kai jinai yra susijusi su kova dėl liaudies išvadavimo. Radiščevui tėvynės meilės idėja susiliejo su revoliucijos idėja. Savo "Pasikalbėjime apie tai, kas yra Tėvynės sūnus" (1789 m.) Radiščevas pagrindė patriotizmo supratimą, būtent, kaip revoliucinio patriotizmo supratimą. Radiščevui tėvynės sūnus, patriotas yra tas, kuris "viską aukoja jos labui," kuris "nesibijo paaukoti gyvybę," jeigu "yra tikras, kad jo mirtis atneš Tėvynei stiprybę ir šlovę." Garbė, tėvynės meilė, pasiryžimas paaukoti jai bet kokią auką ir siekimas pasirėdyti "išmintingomis ir meilės žmogui kupinomis savybėmis ir savo žygiais... nieko nesigailint Tėvynės labui," — tokie yra, Radiščevo nuomone, tikro patrioto bruožai.

Visą Radiščevo veiklą nusako trys pagrindinės idėjos: kovos su patvaldiniu despotizmu idėja, kovos su baudžiava idėja ir liaudies sukilimo idėja.

Radiščevas kelia šiuos pagrindinius klausimus jau nuo pat XVIII šimtmečio 70-ųjų metų pradžios, kai prasidėjo jo literatūrinė veikla. Versdamas abato Mabli (1773 m.) "Mintys apie graikų istoriją..." jis šitaip aiškina žodį "despotizmas" (versdamas jį žodžiu "patvaldystė"): "Patvaldystė yra priešingiausia žmogaus prigimčiai būklė... valdovo neteisūgumas suteikia liaudžiai, jo teisėjui, tą pačią ir net didesnę teisę į jį, negu jam duoda įstatymas į nusikaltėlių."

1782 m. "Laiške draugui, gyvenančiam Tobolske..." Radiščevas tiesiai pareiškė tą mintį, kad patvaldystė neatsisakys laisvu noru savo teisių: "Nėra tokio pavyzdžio ir gal būt nebus iki pasaulio pabaigos, kad caras, sėdėdamas soste, savo noru atsisakytų bet kurių savo teisių."

"Kelionė" yra Radiščevo ilgamečio ir įtempto darbo rezultatas. Ši veikalą jis baigė būdamas subrendusiu žmogum ir mąstytoju — turėdamas jau 40 metų. Tuometiniai

leidėjai atsisakė spausdinti knygą, kuri išgąsdino juos savo turiniu. Pasinaudodamas įstatymu, kuris leido įsigyti asmenines spaustuves (Kotryna netrukus panaikino šį įstatymą), Radiščevas įrengė savo namuose nedidelę spaustuve. Padedant tarnams ir draugams, jam pasisekė 1790 m. pavasarį išspausdinti 600 "Kelionės" egzempliorių.

Knyga be galo įsiutino Kotryną, jinai įžiūrėjo Radiščeve "blogesni maištininką už Pugačiova," suprato, kad jis "deda viltis į muzikų maištą," "grasina carams ešafotu." Ragingimas "sunaikinti dvarininkus," "laisvės skelbimas visiškai maištinguose" knygos puslapiuose — visa tai sukėlė Kotrynai tiek baimės, kiek ir neapykantos. Radiščevą įmetė į kalėjimą ir nuteisė mirti, mirties bausmė jam buvo pakeista 10 metų ištremimu į Sibirą, ir jis buvo išsiųstas į užkampį, kur jo žmona mirė ir kur jis pats būtų žuvęs, jeigu draugai jam nebūtų padėję.

"Kelionė iš Peterburgo į Maskvą" neatsitiktinai sukėlė Kotrynos pyktį ir jos artimųjų nerimą bei sutrikimą. Neatsitiktinis buvo nepaprastai žiaurus ir anais laikais teismo nuosprendis — mirties bausmė "nukertant galvą."

"Kelionės" skyriuje — "Spaskaja polest..." Radiščevas nepaprasta jėga iškritikavo patvaldinę santvarką. Jis aprašo savo sapną, kuriame jis pamatė save kaip vienvaldį monarchą: "man pasirodė, kad aš esu Caras, Šachas, Chanas, Karalius, Bejus, Nabobas, Sultonas, arba kuri nors šito pavadinimo būtybė, sėdinti valdžios soste." Ši vienvaldį monarchą apsvaigino jo didybė ir sėkmė. Bet staiga jam pasirodo tiesa ir priverčia jį pamatyti tikroje šviesoje visa tai, kas jį supa: "prašmatnūs mano drabužiai atrodė besą aptaškyti krauju ir aplaistyti ašaromis. Ant mano pirštų buvo matyti žmogaus smegenų likučiai, mano kojos mirko dumbluose. Supą mane žmonės pasirodė dar skurdžiau. Jų viduriai atrodė žvilgsnius, kuriuose reikėsi plėšrumas, pavydas, klasta ir neapykanta." Pavaldinių kraujas ir ašaros, izdo išgrobstymas, melas, veidmainystė ir apgaulė — štai ką pamatė praregėjęs valdovas, kai tiesą jam užmovė ant piršto stebuklingą žiedą. "O, kad jis būtų bent ant carų mažojo piršto," — sušunka atsibudęs autorius.

Tardymo metu Radiščevas tiksliai nusakė pagrindinį savo knygos turinį: "Mano troškimas, — rašė jisai, — buvo atimti visus valstiečius iš dvarininkų ir padaryti juos laisvus."

"Kelionės" skyriuje — "Chotilov" yra tiesiai ir drąsiai išdėstytas valstiečių išvadavimo projektas. Radiščevas reikalavo "visiškai panaikinti vergovę... Išnyk barbariškas paprati, sugriūk tigrų valdžią!"

Tuo ryškesnis tampa kontrastas tarp tikrųjų liaudies jėgų ir beteisiškumo, kuriam jįnai pasmerkta. "Valstietis, — rašė Radiščevas, — įstatyme miręs, pasakėme mes... Ne, ne, jis gyvas, jis bus gyvas, jeigu to panorės..." Ir čia Radiščevas su milžiniška drąsa ir jėga išvysto valstiečių sukilimo idėją. Skyriuje "Zaicevo," pasakodamas apie tai, kaip dvarininko iškankinti valstiečiai nužudė jį ir jo sūnus, Radiščevas įrodinėjo, kad jie nekalti: "Jeigu einanti mane užpuls galvažudys ir, iškėlęs durklą, norės mane juo perdurti, argi būsiu aš žudikas, jeigu perspėsiu jo piktadarystę ir parbloksiu jį prie mano kojų negyvą."

Skyriuje "Chotilov" Radiščevas ryškiai vaizduoja liaudies sukilimo paveikslą, liaudies rūstybės sriautą: "Sriautas, užtvėrus jo veržimąsi, tampa tuo smarkesnis, juo didesnį sutinka pasipriešinimą. Vieną kartą pralaužus užtvarą, niekas negalės pasipriešinti jo potvyniui. Tokie yra mūsų broliai, kuriuos mes supančiojom. Jie laukia progos ir valandos. Varpas muša. Ir ši žvėriškumo pragaištis srauniai tvinsta. Mes pamatysime prieš save kardą ir nuodus. Mirtis ir ugnis bus mūsų atlyginimas už mūsų žiaurumą ir nežmoniškumą." Ir toliau skyriuje "Višnij Voloček" Radiščevas tiesiog ragina sunaikinti baudžiavininką: "Sudaužykite jo žemdirbystės įrankius, sudeginkite jo kluonus, jaujas, arodus ir išsklaidykite pelenus po laukus, kuriuose jis kankindavo..."

Ypatingai būdinga yra tai, kad Radiščevo humaniškumas ir laisvės meilė neapsiribojo Rusijos tikrovės ribomis. "Kelionėje" jis surado rūsčius žodžius pasmerkti "šaltakraujškomis žudynėms, vergų įsigijimui pavergimu, pirkimu," kuriais remėsi Amerikos turtai. "Ir mes... pavadinsime laiminga tą šalį, kur šim-

tas išdidžių piliečių skęsta prabangoje, o tūkstančiai neturi kuo prasimaitinti, nei kur pasislėpti nuo kaitros ir speigų. O kad ištuštėtų gausios šios šalys: kad erškėčiai ir piktžolės įleistų ten giliai savo šaknis ir sunaikintų visus brangius Amerikos kūrinius!" Apie prekes, gaunamas iš Amerikos, Radiščevas sakė, kad jose dar neišdžiūvo "prakaitas, ašaros ir kraujas, kuriais jas aplaistė gaminant," kad jos buvo "ašarų, vaitojimų, mirties baudmės ir išniekinimo" priežastis.

"Kelionė iš Peterburgo į Maskvą" yra puikus paminklas aktyvaus socialinio rusų humanizmo, išaugusio liaudies išsivadavimo dirvoje. "Apsižiūrėjau aplinkui — ir mano sielą sužeidė žmonijos kančios," — pasakė Radiščevas apie save. Šis jo didis skausmas dėl engiamos žmonijos daro jį mums artimą ir brangų. Kaip tik šis skausmas ragino jį su negailestingu teisingumu vaizduoti niūriąją tikrovę. 1772 m. savo "Ištraukoje" jis rašė: "Pasišalinkite nuo manęs meilikavimas ir šališkumas, žemos niekšišku sielų savybės: mano plunksnai vadovauja tiesa." Toks ištikimas tiesai jis paliko savo kūryboje iki pat galo. Šiuo atžvilgiu Radiščevas neginčijamai buvo XIX amžiaus rusų kritinio realizmo pirmtakas. Drauge su tuo kaip tik Radiščevas pirmą kartą išreiškė tikėjimą rusų liaudimi ir jos būsimoju triumfu, tą tikėjimą, kuris suvaidino milžinišką vaidmenį vystant rusų literatūrą. Jis buvo Rusijos patriotas aukščiausia šio žodžio prasme, patriotas, kuris Tėvynės meilę siejo su kova dėl liaudies išvadavimo. Kaip tik dėl to jau XVIII amžiuje taip ryškiai susiformavo humanistinis ir realistinis jo kūrybos turinys. Iš jo mūsų rašytojai, pradedant genialiuoju Puškinu, mokėsi patriotizmo, laisvę mylinčio humanizmo, gyvenimo realistiško vaizdavimo, tikėjimo rusų liaudimi.

Radiščevo įtaka rusų visuomeninės minties vystymuisi ir, atskirai paėmus, rusų literatūros vystymuisi buvo nepaprastai didelė. Visa pažangioji Rusijos visuomenės dalis, pradedant nuo dekabristų, buvo auklėjama Radiščevo idėjomis. Jis stovėjo prie revoliucinės rusų minties lopšio, jis su milžinišku pasiaukojimu tarnavo rusų liaudžiai, revoliucijos idėjai.

KNYGININKAS

J. Dovidaitis

(Vaizdelis iš gyvenimo šių dienų Lietuvoje)

Važiavau aš siauroju, ir vidukelėje man teko persėsti į kita kryptimi einantį traukiniuką. Išlipau nedidelėje mazginėje stotelėje.

Stotelę sudarė dailus, baltutis dviaukštis namas, kelios medinės būdelės, penki iešmai. Stovėjo dvylika vagonų su rąstais ir kelios tuščios platformos.

Aplink — gilios provincijos ramuma.

Peronų, grauždamas obuolį, pradilbino geležinkelietis su dideliu veržlių raktu ant peties. Už pertvaros sodelyje bobutė pardavinėjo karštus pyragėlius ir virtą pieną. Ant suoliuko prieš saulutę šildėsi būrelis aptingusių keleivių.

Laukti traukiniuko teko penketą valandų. Apvaikščiojau aš stotelę, ir pasidarė nepaprastai nuobodu. Atrodė, kad laikrodys vis lėčiau cackuoja ir greit visai sustos. Ką veikti? Nusprendžiau nueiti į miestelį, esantį už poros kilometrų nuo stoties, susirasti knygyną ar kooperatyvą, ir ten nusipirkti kokią nors knygą.

Į miestelį vedė senų gluosnių alėja. Kai kurie iš medžių buvo nulaužti, dargi kažkaip žiauriai — aukštai nuo žemės, lyg audros, vienu siūbtelėjimu. Nuvytusios ir negyvos gluosnių galvos gulėjo ant dirvos, o iš atplaišėjusių kamienų žaizdų žaliu vainiku stiepėsi atžalų krūmai.

Pasirodė, kad miestelis smarkiai išdegęs — aplink juodavo akmeninių pamatų liekanos, tirštai apaugusios tamsiai violetiniais vilkdalgiais, kiaulapienėmis, šakotomis taukėmis. Kažkada čia, matyt, būta aršaus mūšio. Tankiai ėjo ir per namų griuvėsius. Vienas iš jų, surūdijusiomis geležimis išsiskėtojęs, gulėjo netoli nuo gatvės, buku snukiu atsirėmęs į plytų sieną, it paskutiniu atsidūsėjimu būtų bandęs ir ją praryti.

Bet gyvenimo neišdegino, nesumynė ugnis ir geležis. Išilgai gatvės baltavo darbščių statytųjų kūriniai — nauji namukai. Ant dide-

lio rausvo mūro viršaus keli vyrai riktavo gegnes, dar tolėliau kitame pastate dėjo langų rėmus ir dažė juos gelsvais dažais. Gatve praūžė sunkvežimis, sukėlė dulkes, bet jos greit nusėdo, ir vėl buvo tylu.

Eidamas ilga miestelio gatve aš skaičiau užrašus: vaistinė, vaikų darželis, ambulatorija, maisto produktų krautuvė, valsčiaus vykdomasis komitetas... Matėsi, kad beveik visos tos įstaigos susikraustė į naujus namus dar tada, kai nekurie iš jų ir nebuvo visai baigti. Tame nukentėjusiam mieste beveik visi buvo naujakuriai, ir pamažėle man užgėso viltis susirasti knygyną. Kur čia beiškosi tokios prabangos, jeigu štai mokykla prisiglaudusi laikiname name, neseniai dar pataisytu stogu.

Bet vis tik aš išdrįsau sustabdyti praeinantį vaikinuką ir pasiklausiau tai, kas rūpėjo.

Atsakymas mane nustebino:

— O kaip gi! Turim knygyną. Už kampo. Pasvalio gatvėje...

Paauglys rusvomis, drąsiomis akimis dėčiojo į mano portfelį, gal būt, spėliodamas iš kur aš ir ko čia ieškau.

— O knygas ten parduoda, ar tik duoda skaityti?

— Biblioteka priešingam krašte. O ten dėdė šalna!... Vadovėliai, knygos, sąsiuviniai. Tik laikraščių nėra. Jie pašte. Eikit pas dėdę šalną!

Paskutiniuose jo žodžiuose aš išgirdau tokį tvirtą ramumą, jog atrodė, kad dėdė šalna, nei mažiau, nei daugiau, tikras galiūnas, kuris viską padarys, ko tik panorėsi.

Aš pasukau nurodyton pusėn. Šalia senų, naujų medžių stypsojo jauni, neseniai sodinti. Vaikai žaidė namų priebučiuose, tamsūs šešėliai margino plačią smėlėtą gatvę, iš darželių kvepėjo bijūnai, šuo nulėpusiomis ausimis gulėjo patvoryje ir žiūrėjo į mane abejingomis akimis.

Aš priėjau namukus ir tvorą, apaugusią alyvomis taip tankiai, kad pro jas tesimatė tik

pilkų gontų stogas. Prie dviejų į žemę įkastų kuolų buvo primušta skaidriai ružava lenta, o joje išvedžiota didelėmis raidėmis: *Knygynas*.

Užrašas buvo toks didelis ir masinantis, kad malonus jausmas pakuteno širdį, praveriant vartelius į sodą. Vien tik iš šito aiškaus ir patrauklaus užrašo dėdė šalna man pasirodė sumanus knygininkas, visus garsiai kviečias pas save.

Aš pravėriau stiklines duris ir patekau į nedidelį kambariuką, nuo grindų iki lubų užgriozdytą knygų lentynomis. Spalvotais viršeliais ploni ir stori leidiniai veidais atsisukę taip ir sveikino įžengusį į tą švarų, saulės spinduliais nužertą, pilną iškilmingos ramybės kambarėlį.

Už gretimų durų kažkas subrazdėjo ir netrukus išėjo mane sutikti. Neapsirikau pagalvojęs, kad tai ir bus dėdė šalna.

Jis man pasirodė turįs apie penkiasdešimt metų. Mažiukas, kresnas, blizgančiu pliku pakaušiu, su akiniais ir skaisčiai raudonais žandeliais, knygininkas tikrai atrodė panašus į gerą dieduką iš vaikų pasaulio.

— Sveikinu knygių atėjus, — tarė minkštu balsu žmogutis, visas toks jaukus, šiltas, paprastas. Jis buvo vienas tokių žmonių, kurie iš pirmųjų žodžių sukelia artimumo jausmą.

— Iš kokios srities pageidautumėte? — kalbėjo toliau senukas, o rankose jau laikė vieną iš knygų, mėlynais tvirtais viršeliais, naujutelaite, tarsi iš po knygrišio preso. — Ką tik gavau iš Vilniaus. Labai įdomi, apie chirurgus... Įsivaizduokite, šioje knygoje rašoma tik apie tikrus dalykus. Karo metu vienas rusų gydytojas susiuvo peršautą širdį. Žmogus buvo visas kraujuose... Ir nei lašelio gyvybės. Chirurgas pirštai surado baisioje žaizdoje jo širdį. Ji pasirodė beesanti gyva. Spurdėjo ir lakstė, tas baigiantis užgesti gyvybės gabalėlis. Gal tik kelios sekundės liko gyventi žmogui. O chirurgas suspėjo. Ir žmogus išliko... Nepaprastai pažengė mokslas. Puiki knyga!

Senukas padavė man mėlynais viršeliais leidinį, o pats iš lentynos paėmė kitą.

— Gal būt jus įdomauja kelionės?

Ir jis vėl keliais žodžiais papasakojo, kaip į šiaurę per ledus ir arktikos tamsą brovėsi nenurimstą tarybiniai žmonės, atkariaudami

Tėvynei ledines dykumas, pasirodžiusias pilnas grožio ir turtų.

— Ir agurkai dabar auga šiaurėje... — sukikeno seneliukas, mikliai praskleisdamas knygą. — Ir viščiukus augina...

Tuo metu į knygyną įėjo stambus, juodais tankiais antakiais vyras. Prie durų jis pasidėjo ryšulį. Knygininkas nedelsė jį užkalbinti:

— Sveikinu kolektyvo pirmininką! Aš jums jau atrinkau...

Jis nutripseno už pertvarėlės ir iš ten atnešė punduką knygučių.

— Apie gyvulių priežiūrą gavau! Dabar tai jums auksinė biblija. O kaip Valiukaitė? Pralenkė jau Meteliūtę?

— Dar ne... — neskubios šnektos pirmininkas lėtai perdėliojo knygas ir judindamas lūpas tyliai skaitė jų pavadinimus. — Metelio Onikė stengiasi... Bet ir Mariuka merga ne iš kaimagalio... Po 25 litrus primelžia... Jos karves nors į parodą vežk...

— O čia visos taisyklės dėl Maskvos parodos... — knygininkas įbruko pirmininkui ploną brošiūrą. — "Žiburio" artelė jau pastvėrė... Dešimt knygučių! Žiūrėkit, neapsipurzlinkite. Jie lino meistrai...

— Jie lino, o mes kviečio... — ramiai atsakė pirmininkas. — Ir gyvuliai mūsų ne paskutiniai...

— Jei dabar už reikalo čiupsit-kapt! — mirktelėjo jam dėdė šalna, — nepasilikssite!

— Ir nemanom! — ramiai atsakė pirmininkas. Jis kažką pagalvojo, o paskui bakstelėjo į parodos taisyklių brošiūrėlę:

— Mums dar trejetą šitų...

Įžengė knygynan naujas svečias. Seniukas, papildydamas valstiečio bibliotekėlę, užmezgė kalbą su atėjusiu. Iš pašnekėsio supratau, kad tai mokytojas, o jam šalna su nugalėtojo šypsena įteikė kelias knygutes politiniais klausimais.

— Sulaukėme... — kalbėjo šnekus senukas. — Prižadėjau ir žodį tesėjau. Apskrityje negavau, taį aš laišką į Vilnių. Ir prisiuntė. Įsižeidė apskrities knygyno vedėjas, kad aš jį aplenkiau. Ponas, mat, tik surdoto bereikia... O ar taip galima? Politinė knyga — maistas sielai, o jis ten draikiojasi per dienas ir į valsčių mums kiša, kas jam atliko. "Atsargiai su ta vapsva, o tai ji tau kad caktels!" Šitaip mane šiaudadūšiai baugino. Bet šalnai

Aloyzui užtenka druskos. Mes valsčiuje taip pat norim vertingos knygos. O jei apskrities vedėjas nosį užrietęs, mes takiuką ir be jo surasim...

Ir senukas šnypuliavo aplink, įraudęs, linksmutis, kad, rodos, tik stovėk tame knygyne ir klausykis.

Atėjusiems mokiniukams jis įsiūlė "Žaną Kristofą," o juodaakei mergaitei su komjau nuolės ženkliuku — "Žuvėdrą." Kiekvienas išėjo iš knygyno patenkintas, lyg gavęs brangią dovaną. Iš tiesų, dėdė Šalna jautėsi tarp knygų, šitame lobyne nesuskaitomos daugybės geriausių žmonių minčių ir troškimų, kaip savaime pasaulyje. Plikagalvis senukas sukosi tarp lentynų, lyg mėnesėlis, kurio judesys nebūtų nei įmanomas, nei suprantamas be aplink jį švitinčių žvaigždžių.

O mylėjo jis tas savo žvaigždes — knygas. Tai jautėsi iš jo kalbos, kuri nei akimirkai nenutrūko. Apie kiekvieną knygą jis ką nors žinojo, kiekvienai turėjo švelnų žodį, tėvišką meilumą.

— Tai jūs ir pats skaitinėjate? — ėmiau klausinėti dėdės Šalnos. — Yra iš ko pasirinkti.

Jis primerkė giedrias, šviesiai mėlynas akis, iš kurių nenyko šypsena.

— Va, čia mano širdis... — pridėjo Šalna ranką prie krūtinės. — Atims iš manęs knygą ir širdį išlups iš krūtinės.

Į knygną protarpiais užeidinėjo žmonės. Ir senukas su kiekvienu rado ką nors pakalbėti, visus jis pažinojo, dargi kiekvieno reikalą mažiau ar daugiau nuspėjo, atsiminė ankstyvesnius pokalbius.

Traktorininko jis klausinėjo apie tai, ar gerai dirba naujas traktorius, ir padavė storą tomelį apie mašinų priežiūrą, išklusė valsčiaus sekretoriaus ir užrašų knygutėje pasižymėjo pageidauto, knygyne nebuvusio, veikalo pavadinimą.

— Nebijokite! Dažniau užeidinėkite. O aš parūpinsiu ją. Dar ši vakarą pareikalavimą išsiųsiu. Jau dešimtį tokių, kaip jūs užrašiau. Visus, visus aprūpinsiu. O kaip su duona? Planas kyla?

Jis pakreipęs ausį klausėsi, o jo gyvos akutės tik bėginėjo, tik šmižinėjo. Jis visas nerimo, it gyvsidabris, tartum skubėdamas ką vėl naujo pasakyti.

Knygyno kambarėlis buvo mažulis, be dulkelės, dažytomis grindimis. Norėjosi jame būti ilgiau ir pasigerėti tokia giedria jo šeimininko nuotaika.

— Ar aš seniai knygininkas? — pakartojo dėdė Šalna mano klausimą, — metų tuzinukas! Taip, visas tuzinukas. O anksčiau aš buvau raštininkas... Valsčiaus plunksnagraužis...

Senukas linksmai nusijuokė ir mostelėjo ranka, lyg sakydamas: atsikandau...

Gal būt jis pastebėjo mano akyse mažo nustebeimo išraišką, o gal būt ir anksčiau kas jo apie tai klausinėjo.

— Patenkintas savo amatu. Visai patenkintas dabar. Knygas pardavinėti tokia pat garbė, kaip ir kūdikį rašto mokyti. Taip, taip! Aš įpratau, o ir mano amžius toks, kad dabar knygelės mano vaikai.

Aš pasakiau, kad ir vietiniai vadovai padėkos verti, kurie šitaip nuniokotam mieste sugebėjo jam surasti kampelį knygynei. Neatstūmė kultūrinio reikalo, o parėmė.

Senukas gudriai mirktelėjo vieną akį.

— Pas mus pirmininkas Balda. Tokia jo pavardė. Nei šiokia, nei tokia. Bet žmogus — nors prie žaizdos dėk. Jo knygnėlis iš dviejų šimtų. O jei kartą žmogus knygą myli, tai ir jo akys toli mato. Šitame name pusė valsčiaus susitalpino. Stalas prie stalo, apsisukti nėra kur. O mane į gatvę nemeta. Tai ne pralotas Jankevičius!

Knygininkas nusijuokė.

— Negirdėjote apie pralotą? Na ir vaikė jis mane, kaip zuikį po kopūstus!

Į knygną tuo tarpu niekas neužėjo ir dėdė Šalna nuklydo į nesenus laikus.

— Išvarė mane iš tarnybos Smetonos valdininkai. Parašė — pasenęs, nepatikimas, tautinės spaudos neskaito. O nuo tos spaudos man tik vidurius sukdamo... žemaitijoje, miškuose tas valsčius buvo. Vilkai aplink tvorą uodegas zulindavo. O viršaitis žmones skriausdavo. Stipriai skriausdavo, pats su turtingu susidėjęs... Tai aš žmonėms rašiau skundus. Negailėjau pipirų tame rašyme. Ant popierio nors širdį atveri. Kartą viršaitis nušaut norėjo. Mat į laikraštį rašiau, o jis pašte laišką pastvėrė. Išvijo, nors dvėsk patvoryje! Susikroviau aš savo mantą, kelis litus buvau sutaupeš, ir atvažiauvau į šitą miesčiuką. Iš tolo

bažnyčios bonios šviečia. Miestukas dailus, nuošalus. O be trijų arbatinių ir parapijos namų, nėra žmonėms kur pasilsėti. Išnuomavau aš kambariuką. Vieta gera. Aikštelė, kaimiečiai su vežimais suvažiuoja, centras. Atsivežiau pundą knygų. Geriausias iš jų lenta priremiau prie stiklo. Rašalo, plunksnų, popierio įsimaniau. Knygynas. Pradėjo pas mane užeidinėti jaunimas. Kas pinigų neturėdavo — tam knygą ir taip duodavau paskaityti. Vieną dieną sėdžiu aš patenkintas tame kambariuke ir niūniuojau: “Ažuoliukas, dryžuoliukas, aukštašakis, šimtalapis...” Pasodinsiu, galvojau, žmonėse meilę knygai, išaugs toks medis, kurio jokie vėjai nenulauš... Tik įviršta pas mane pralotas Jankevičius. O žmogus jis buvo stiprus — į Pasvalio pusę dvarelį turėjo, o miesčiuke ar ne septynis namus. Parapija, atseit, turtinga, bet, žinoma, ne parapijonys, o tik tėvelis pralotėlis.

— Iš kur, tamystėle, atidramazgojai? — klausia piktutėlis pralotas ir kiša man neseniai vienam mokinukui paskolintą knygą “Pasaulio istorija.” Paimu aš tą knygą ir matau — išbraukta ji raudonu paišeliu, net baisu.

— O kas čia, kunigėli, mano knygą sugadino? — klausiu aš.

— Sudeginti tą biaurybę reik, — atšauna pralotas, žmogus, vadinasi, pagal tamstą ne iš dievo, o iš šliužų ir bezdžionių, aa?”

— Ką mokslas sako, aš, dulkelė nepakeisiu.”

— Iš Kretingos spaustuvės literatūros neišsirašote?”

O aš jam:

— Kaip per išpažintį pasakysiu, kunigėli. Sarmata man tokius spausdinius, kur vienuoliai išmaldauja, žmogų tamsina, prie geros knygos laikyti.”

Kad ims pralotas rėkti. Net lango stiklai sudrebėjo, o aplink knygyną bobelės susirinko. “Bedievis, atskalūnas!”

Aš kreipiuos į pralotą:

— Neužmuškite mane maldaknygėmis, kunigėli. Aš dar noriu žmonėms teisinga knygute pagelbėti.”

Jankevičius ant žemės metė “Pasaulio istoriją,” užmynė ją ir išbėgo.

O sekmadienį pralotas iš sakyklos paskelbė mane esant didžiausiu piktadariu.

Na ir užgriuvo po to knygyną žmonės. Nepėjau knygas gabenti iš Kauno. Tik duok ir duok...

Bet galingasis klebonas nepasidavė. Jis nupirko namą, kur buvo knygynas, ir išmetė mane į gatvę. Tiesiai policininkas išmetė!...

Kiek paskui aš prilaksčiau! Namų savininkai bijo kunigo ir neduoda man kampelio. Nei už pinigus neduoda. Knygos tvartuke sukrautos šlampa, aš pats po obelaite arba ant šieno miegu. O krūtinėje pyktis ir skausmas, rodo, kas virbalą išmeigęs. Turtingas juodaskvernis bijo, kad žmonės būtų šviesūs! Bet teisingas pyktis daug jėgų suteikia. Ir nutariau nepasiduoti. Būsiu knygnešys, kaip caro laikais! Dėžutę susikalčiau—ir per namus. Visur buvau svečias brangiausias! Bobos ir tos, apsidairę, prašo: mums tą, kur apie kunigų griekus... Tfu! Kariavau aš su pralotu. O tas mane į pragarą bent šimtą kartų pasiuntė ir į smalą įmugkdė. Kaip, matot, gyvas! Che, che, che...

Senukas knygininkas meiliai paglostė prieš mus gulėjusias knygas.

— Smagu šiandien. Knyga apie liaudį rašo. Apie jos ateitį rašo. Ir skaito ją visi. Ir knygininką gerbia. Už teisybę gerbia. — Šalna nutilo, kažką galvojo. Paskui tęsė: — O praieitis nugriuvo kaip tie gluosniai, armotų nudaužti. Iš stoties eidami, tur būt, matėte!

Už lango lyg ir sunkvežimis suurzgė. Knygyne buvo tylu, šviesu, jauku.

Įžengė dar vienas žmogus. Jis linksmai šūktelėjo:

— Sveiki, dėde šalna. Knygų transportas!

Senukas šoktelėjo iš vietos.

— Mykoliuk! Ar daug atvežei?

— Apie tūkstantį. Naujienos!

Knygininkas į mane dilbtelėjo, lyg sakydamas — baigiam kalbas. Darbas laukia. Netrukdykit.

Jis nuskubėjo į takiuką, iškilmingas, guviai mostaguodamas rankomis. Visa dėdės šalnos išvaizda rodė — skuba pasitiki brangių svečių mažame miestelyje.

Rabino viltis prieš saulėleidį

(Tąsa nuo 97-to pusl.)

lį, besiartinantį prie jo; vaizdavosi, jog tos rankos jį apkabina, ir kad jis maloniai yra spaudžiamas prie kaž kieno krūtinės.

Nelaimė!

Jis buvo glėbyje Didžiausiojo Inkvizitoriaus, gerbiamojo Pedro Arbuezo d'Espilos, kuris stebėjo jį ašarotomis akimis, kaip geras piemuo, suradęs paklydusią avele.

Juodai apsirengęs, inkvizitorius spaudė nelaimingąjį žydą prie savo širdies, su tokia meile, kad jo šiurkštus drabužis net trynė domininkono krūtinę. Ir, kai Aseras Abarbanelis raitėsi skausmuose domininkono glėbyje, miglotai suprasedamas, jog visas šio vakaro įvykis buvo iš anksto jam paruoštas kankynei, jo vilties kankynei, didysis inkvizitorius sukuždėjo rabinui į ausį:

“Tai ką, sūnau! Išvakarėse, gal būt, savo išganymo, tu norėjai mus palikti?”

Iš anglų kalbos vertė R. M.

Ant Nemuno

Įmigę sodžiai
prieš akis išnyra baukštūs,
o laivas veržiasi į plačią srovę.
Tiek daug dienų ir mėnesių daug tu
sargyboje ant denio stovi.

Ir nenujaust,
kokias mintis, matrose,
tylos minutę su žvaigždėm dūmoji,—
tik laivo balsas kildamas kartos jas
sriautingo Nemuno pakrantėje gimtojoj:

—Skubėkit, broliai, laimę subrandinti
laukuos nuo Jurbarko šlaitų lig Kauno.
“Kęsutį” mes visu garu užkinkėm,
kad per tris vasaras
laimėtų

pėnkmečio

plaukimą šaunų!

1948. X. 8.

Vladas Grybas.

Nykus Motyvas

Sugrubęs ir dažnai save užmiršęs,
Lyg parsidavęs būt šėtonui,
Kasdien iš požemių į viršų
Jis išmeta anglies ne vieną toną.

Gi žiemą priemiesčio rūsy,
Ant grindų cementinių,
Gyvena pusbadžiu, basi,
Įdubusiom krūtinėm
Keli vaikai ir moteris.
Kai ji, dangoraižio laiptus nuplovus,
Sugrįžus praveria duris,
Mažiausias šaukia jai iš lovos:
“Mamyt, negeras pasakų karalius—
Mūs kambary vanduo užšalęs...”

Ir šešios tiesiasi rankytės
Į duonos riekę sužiedėjusią...
O motina vos gal laikytis—
Dangoraižiams jėgas padėjusi.
Kai duoną padalina,
Prisukus lempą žibalinę,
Suguldo vaikučius greta...
Mažiausias šaukia: “Nebaigta
Dar pasaka mums vakarykštė!”
Mama žadėti nori rykštę,
Bet atsiminus kiek išlieta
Jos ašarų ir kiek ją barta—
Sekt pradeda iš lėto:
Gyveno toks karalius kartą...

Dangoraižiuos, puošniuose rūmuos,
Kur auksui lenkiasi gudrumas,
Per klastą kur tiesos nemato,—
Apsvaigę šoka diplomatai...

Audra Audronis.

Meilė

Mes žygiavom per šaltį ir sniegą,
Tamsą kulkoms įkaitusioms skrodžiant...
Ir kalbėjome daug, tačiau niekad
Apie meilę nepratarėm žodžio...
Ir atakoje mušdami priešą,
Ir drėgnam apkase kur sugulę,
Mes žinijom tą paprastą tiesą:
Mus visus jungia meilė didžiulė.

1947.

Juozas Macevičius.